

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра «Банківська справа»

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
“ ” _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та найменування спеціальності)

за освітньою програмою «Міжнародний банківський бізнес»

(назва освітньої програми)

на тему: **«БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО
СЕКТОРУ»**

(назва теми)

Виконавець:

Студентка ЦЗФН

Метсо Є.А.

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник:

К.е.н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Кретов Д.Ю.

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Одеса 2024

АНОТАЦІЯ

Метсо Є.А. «Банківське кредитування корпоративного сектору»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньою програмою «Міжнародний банківський бізнес», Одеський національний економічний університет - Одеса, 2024

У роботі розглядаються теоретичні аспекти сутності банківського кредитування. За результатами проведеного дослідження у першому розділі розглянуто механізм банківського кредитування та методичні підходи до оцінки кредитоспроможності корпоративного позичальника.

Проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку ринку алкогольних напоїв в Україні та стан банківського кредитування реального сектору економіки. Проведена оцінка кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» за методикою АТ «ОТП Банк».

Запропоновано шляхи подальшого удосконалення корпоративного кредитування в умовах воєнного ставну в Україні

Ключові слова: банківська система, банківський кредит, позичальник, кредитоспроможність, реальний сектор економіки, лікєро-горілчана галузь

ANNOTATION

Metso E.A. "Bank lending to the corporate sector"

Qualifying work on obtaining a bachelor's degree in the specialty 072 «Finance, Banking and Insurance» for the educational program " International banking business " Odessa National Economic University - Odessa, 2024

The work examines the theoretical aspects of the essence of bank lending. The results of the investigation in the first section examined the mechanism of bank lending and methodical approaches to assessing the creditworthiness of a corporate depository.

The current state and trends in the development of the alcoholic drinks market in Ukraine and the state of bank lending to the real sector of the economy are analyzed. An assessment of the creditworthiness of LLC "ING-TRANS" was carried out using the methodology of JSC "OTP Bank".

The path of further improvement of corporate lending in the minds of the military post in Ukraine has been established

Keywords: banking system, bank credit, postal agent, creditworthiness, real sector of the economy, liqueur-gorilchana galuz

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ.....	6
1.1. Кредитування як основна активна операція банків.....	6
1.2. Механізм банківського кредитування.....	13
1.3. Методи оцінки кредитоспроможності позичальника.....	20
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ОСОБЛИВОСТЕЙ КРЕДИТУВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ ЛІКЕРО-ГОРІЛЬЧАНОЇ ГАЛУЗІ.....	29
2.1. Сучасний стан та тенденції розвитку ринку алкогольних напоїв в Україні.....	29
2.2. Оцінка стану кредитування банками України лікero-горілочної галузі.....	37
2.3. Оцінка кредитоспроможності позичальника на прикладі ТОВ «ІНГ-ТРАНС».....	44
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТУВАННЯ БАНКАМИ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ	54
3.1. Цифровізація як спосіб підвищення якості оцінки кредитоспроможності позичальника.....	54
3.2. Перспективи кредитування лікero-горілочної галузі в умовах воєнного часу.....	59
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
Додатки.....	77

ВСТУП

Актуальність теми. Складні умови економічної ситуації в Україні упродовж періоду воєнного стану безпосередньо позначилися на діяльності банківської системи щодо кредитного забезпечення виробничих і споживчих потреб усіх суб'єктів ринку. Широкомасштабна воєнна агресія, розпочата проти нашої країни, має всеосяжний вплив на всі аспекти економічного життя суспільства, у т. ч. кредитну активність банківського сектору. Варто наголосити, що проблемні аспекти у сфері банківського кредитування виникли не із початком воєнних дій, а нагромаджувалися упродовж тривалого періоду часу. Зокрема, йдеться про такі проблеми, як дисбаланси за строками між активами і пасивами банків, недостатній рівень концентрації та розпорошеність банківського капіталу, зростання рівня банківських ризиків, погіршення макро- та мікроекономічних умов ведення бізнесу, зростання проблемної заборгованості, зниження якості кредитних портфелів банків та їхня збиткова діяльність, що загалом позначилося на можливостях банківської системи кредитувати реальний сектор.

Сьогодні постає гостра необхідність концентрації зусиль уряду України на фінансовому забезпеченні розвитку оборонно-промислового комплексу, безперебійного функціонування і відновлення зруйнованої внаслідок російського терору соціальної та критичної інфраструктури, формування фондів повоєнної відбудови вітчизняної економіки, що зумовлює потребу у дослідженні сучасних тенденцій та напрацювання нових підходів до банківського кредитування пріоритетних галузей економіки в Україні, з врахуванням іноземного досвіду щодо фінансової підтримки реалізації інноваційних стратегій промислового розвитку.

Харчова промисловість входить до складу пріоритетних галузей економіки, а однією з її складових є лікєро-горілочна галузь. Отже тема дослідження є актуальною.

Проблемам кредитування реального сектору економіки присвятили свої роботи такі вітчизняні науковці як Бегченкова А., Болховська А.П., Бондаренко А.Ф., Ванькович Д.В., Виговський В. Г., Владика Ю., Вовчак О., Волощук Р. Є., Воробець Л.В., Гасій О. В., Герасименко А. В., Гірченко Т.Д., Гришина Л.О., Гордієнко В.П., Гудзь О. Є., Гуляєва Л. П., Дайнеко Я. В., Дзюблюк О. В., Довгань Л. В., Дутченко О.О., Єсімов С. С., Зайченко К.С., Зверяков М. І., Зінченко О. А., Жердецька Л. В., Іршак О. С, Карась П.М., Клименко В. І., Кіндрацька Л.М., Коваленко В.В., Ковалів М. В., Козлов В.П., Кремень В. М., Кремень О. І., Кретов Д. Ю., Крупка М.І., Кульчицький М.І., Лещук І. Я., Малиновська І. О., Марчукова В. С., Меда Н., Моїсеєнко М.А., Назар Т. Я., Онищенко Ю. Г., Погріщук Г. Б., Прянишникова М. В., Приходько Н.В., Святенко С. В., Сирота А.І., Смолева Т. М., Стецюк П. А., Стороженко О.О., Спjak Г.І., Сухарський В.С., Фаріон Т.І., Шейко О.П. Але науковій літературі не розглядаються питання кредитування алкогольної промисловості.

Мета дослідження. У зв'язку із зазначеними аспектами мета дослідження – з'ясування основних тенденцій та проблем організації банківського кредитування підприємств корпоративного сектору на прикладі лікєро-горілочаної галузі в умовах воєнного стану та визначення на цій основі можливих напрямів оптимізації кредитних відносин банків з зазначеними клієнтами.

Для досягнення мети, в роботі були вирішені заступні завдання:

- розглянути сутність кредитування як основну активну операцію банків;
- визначити механізм банківського кредитування;
- охарактеризувати методи оцінки кредитоспроможності позичальника;
- дослідити сучасний стан та тенденції розвитку ринку алкогольних напоїв в Україні;
- проаналізувати стан кредитування банками України лікєро-горілочаної галузі;

- оцінити кредитоспроможність позичальника на прикладі ТОВ «ІНГ-ТРАНС»;
- обґрунтувати цифровізацію как спосіб підвищення якості оцінки кредитоспроможності позичальника;
- з'ясувати перспективи кредитування лікєро-горілочної галузі в умовах воєнного часу.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес здійснення банківського кредитування корпоративного сектору в Україні. Предметом дослідження є теоретичні засади і практичні аспекти функціонування банківських кредитів як інструменту забезпечення розвитку реального сектору економіки України, у тому числі лікєро-горілочної галузі.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у процесі дослідницької роботи використано загальнонаукові методи аналізу та порівняльні зіставлення, логічний метод та дедукція, а також синтез, логічне узагальнення і наукова абстракція.

Інформаційною базою дослідження є фінансова звітність підприємства ТОВ «ІНГ – ТРАНС» за 2021-2023 роки, звітні документи АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», АТ ПУМБ, АБ «Південний» за 2021 - 2023 роки, інформаційні аналітичні бази Національного банку України та Асоціації українських банків, розташовані в глобальній мережі Інтернет, Закони України та нормативні документи Національного банку України, аналітичні огляди та звітні дані банків України, наукові публікації вітчизняних та закордонних дослідників.

Публікації. Кретов Д.Ю., Метео Є.А. Сучасний стан кредитування харчової промисловості банками України. X Міжнародна науково-практична конференція «GLOBAL AND REGIONAL ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT», (травень 26 – 28, 2024; Копенгаген, Данія). *Scientific Collection* «InterConf». URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5861>

РОЗДІЛ1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

1.1. Кредитування як основна активна операція банків

В економіці банківська система є найважливішим інститутом, який забезпечує загальну економічну стабільність та безпеку її розвитку.

В Україні функціонує дворівнева банківська система, на другому рівні якої знаходяться комерційні банки. Комерційні банки виступають специфічними установами, що мобілізують вільні кошти, спрямовуючи їх у ті сфери народного господарства, які мають в них потребу [1, с. 146 - 147].

Комерційні банки виконують операції за трьома напрямками, а саме:

- залучення коштів належить до пасивних операцій;
- розміщення коштів відноситься до активних операцій;
- посередницькі, трастові та інші операції відносяться до активно-пасивних операцій.

Джерелами доходів комерційних банків є різні види активних операцій. Актив – це той чи інший об'єкт, що контролюється банком та відповідає одній з вимог: приносить дохід; може бути обмінений на інший об'єкт, що приносить дохід. Активні операції - операції, при здійсненні яких банки розміщують від свого імені наявні у них ресурси (власні кошти банку та кошти, які банк залучає за допомогою своїх клієнтів, фінансових та грошових ринків) з метою отримання прибутку чи забезпечення умов його діяльності. Склад активних операцій банку представлено на рис. 1.1.

Здійснюючи активні операції, комерційні банки вирішують низку економічно взаємопов'язаних завдань, які становлять економічну сутність активних операцій:

- 1) отримання прибутку, виплата акційних дивідендів, відсотки за вкладками, досягнення доходності покриття витрат;
- 2) забезпечення платоспроможності банку, що означає здатність банку виконувати свої зобов'язання у повному обсязі та своєчасно;

3) забезпечення ліквідності.

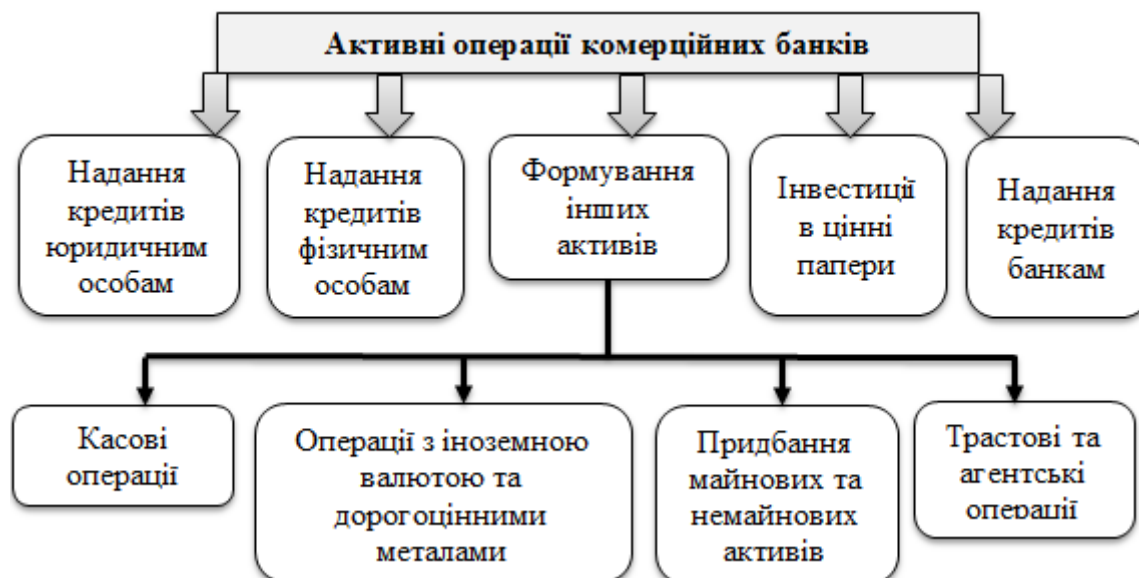

Рис. 1.1. Склад активних операцій банку (розроблено за [1])

У структурі активних операцій традиційно найбільшу питому вагу мають кредитні операції.

Банківський кредит - це позичковий капітал комерційного банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання (рис 1.2).

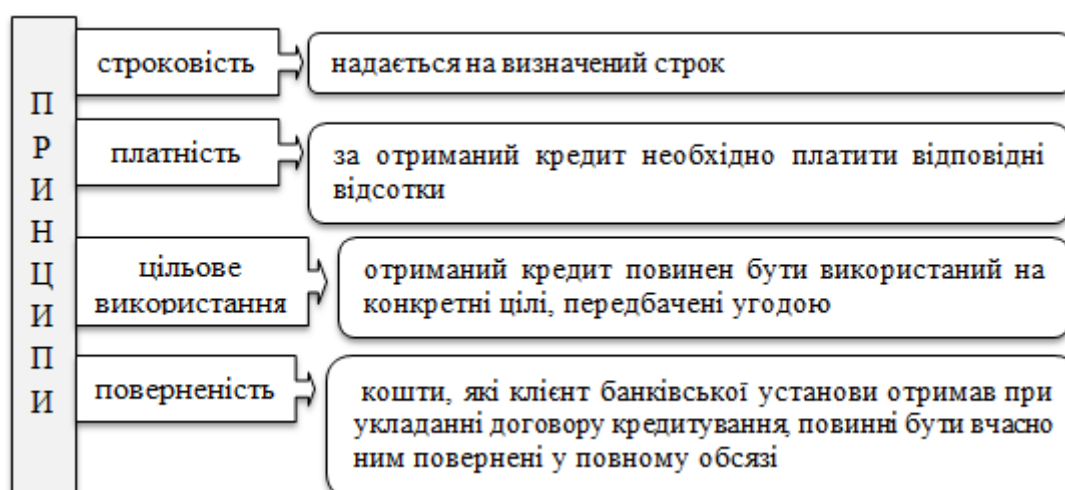

Рис. 1.2. Принципи банківського кредиту (розроблено за [2])

Класифікація банківських кредитів представлена в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація банківських кредитів (розроблено за [3])

Критерії класифікації	Види кредиту
Призначення та цілі кредитування	- на збільшення капіталу (виробничих фондів підприємства); - на тимчасове поповнення нестачі грошових коштів; - на споживчі цілі
Одержувач позички	- клієнтські (населення, с/г, промислові підприємства та інші); - міжбанківські
Термін кредиту	- онкольні; - короткострокові; - середньострокові; - довгострокові
Характер повернення	- термінові; - прострочені; - пролонговані (з продовженням терміну оплати)
Порядок погашення	- позички, що погашаються поступово; - одноразовим платежем після закінчення терміну; - відповідно до особливих умов договору
Спосіб сплати відсотків	- звичайні; - дисконтні (передбачає утримання позичкового відсотка (дисконту) при видачі кредиту)
Характер процентної ставки	- з фіксованою; - з плаваючою процентною ставкою
Характер забезпечення	- забезпечені – це кредити під заставу, гарантію, поруку тощо; - бланкові кредити, тобто без забезпечення товарно-матеріальними цінностями, у тому числі кредити на довірі)
Вид	- контокорентний; - овердрафт; - іпотечний; - ломбардний; - авальний; - акцептний

Розглянемо деякі види кредиту. Одним з поширених видів кредиту є овердрафт. Овердрафт – це кредитування банком поточного, кореспондентського рахунку клієнта банку (при недостатності чи відсутності на ній грошових коштів) та оплати розрахункових документів із поточного, кореспондентського рахунку клієнта банку. У чистому вигляді вітчизняна практика застосування овердрафту суттєво відрізняється від зарубіжної практики. Наприклад, згідно французькому законодавству овердрафт безстроковий, а в нашій країні встановлюється його строк: кредитування банком поточного чи кореспондентського рахунку за недостатності чи

відсутності на ньому грошових коштів здійснюється за встановленим лімітом (тобто максимальній сумі, на яку може бути проведена зазначена операція) та на строк, протягом якого необхідно погасити кредитні зобов'язання, що виникають у клієнта банку.

Різновидом короткострокового кредиту є контокорентний кредит. Для визначення ліміту кредитування позичальник подає до банку план руху оборотних коштів, в якому відображається їх розміщення, джерела формування та ефективність використання. Ліміт заборгованості за контокорентним кредитом визначається як різниця між потребою підприємства в оборотних коштах та наявних джерел їх формування. Планова сума кредиту, тобто, ліміт кредитування, що передбачається в кредитному договорі на певний період (квартал, рік) у кількох випадках: середня величина заборгованості; середній розмір заборгованості та максимальна сума кредиту; максимальний обсяг кредиту. Вибір порядку регулювання кредиту здійснюється за узгодження між клієнтом та банком.

Однією з форм кредиту, які отримали недостатній розвиток в українській економіці, є ломбардне кредитування. Ломбардний кредит є позикою під забезпечення цінних паперів чи різноманітних товарів. Ломбардний кредит витягує з обороту готівку, оскільки закладені цінності є лише забезпеченням і можуть бути відчужені лише тому випадку, якщо заставник виявляється неспроможним. Позика не видається у розмірі повної вартості забезпечення. Величина її залежить від солідності забезпечення. Так, наприклад, під акції, схильні до сильних коливань, видається менша позичка, ніж під цінні папери, що випробовують лише незначні коливання в курсі.

Важливу роль в економіці грає банківський інвестиційний кредит. Його використання викликає не тільки рух грошей як платіжних коштів, але, як правило, супроводжується збільшенням обсягів виробництва товарів та послуг, оскільки кошти на рахунок відкритих банками інвестиційних кредитів спрямовуються позичальниками на придбання додаткових елементів основного капіталу (виробничих будівель, машин, обладнання та т.п.).

Сьогодні кредитна діяльність будь-якого комерційного банку – це частина філософії банківського бізнесу, яка визначає внутрішньобанківську процедуру видання кредиту, документообіг, моніторинг за кредитним портфелем, роботу з проблемними кредитами, встановлення процентних ставок за кредитом [4, с. 128].

Дослідження сутності кредитних операцій дозволяє констатувати, що на законодавчому рівні, згідно з Положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затвердженого Постановою правління Національного банку України від 30.06.2016 р. №351, визначено, що кредитна операція – це вид активних банківських операцій, пов'язаних із розміщенням залучених банком коштів шляхом їх надання в тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантій, поручительств, акредитивів, акцептів, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання щодо сплати процентів та інших зборів із такої суми (відстрочення платежу) [5].

Господарський кодекс України (стаття 345) дає таке визначення поняття «кредитна операція» – це операції, що полягають у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах і на власний ризик залучених коштів юридичних осіб (позичальників) та громадян і визнаються кредитними операціями Законом України «Про банки і банківську діяльність». Відповідно до пункту 2 даної статті кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником у письмовій формі [6].

Як бачимо, чинне законодавство неоднозначно тлумачить поняття «кредитна операція» і до їх переліку відносить різні за своєю юридичною

природою та змістом правочини. Визначення поняття «кредитна операція» в економічній літературі розглянемо та проаналізуємо за даними рис.1.3.

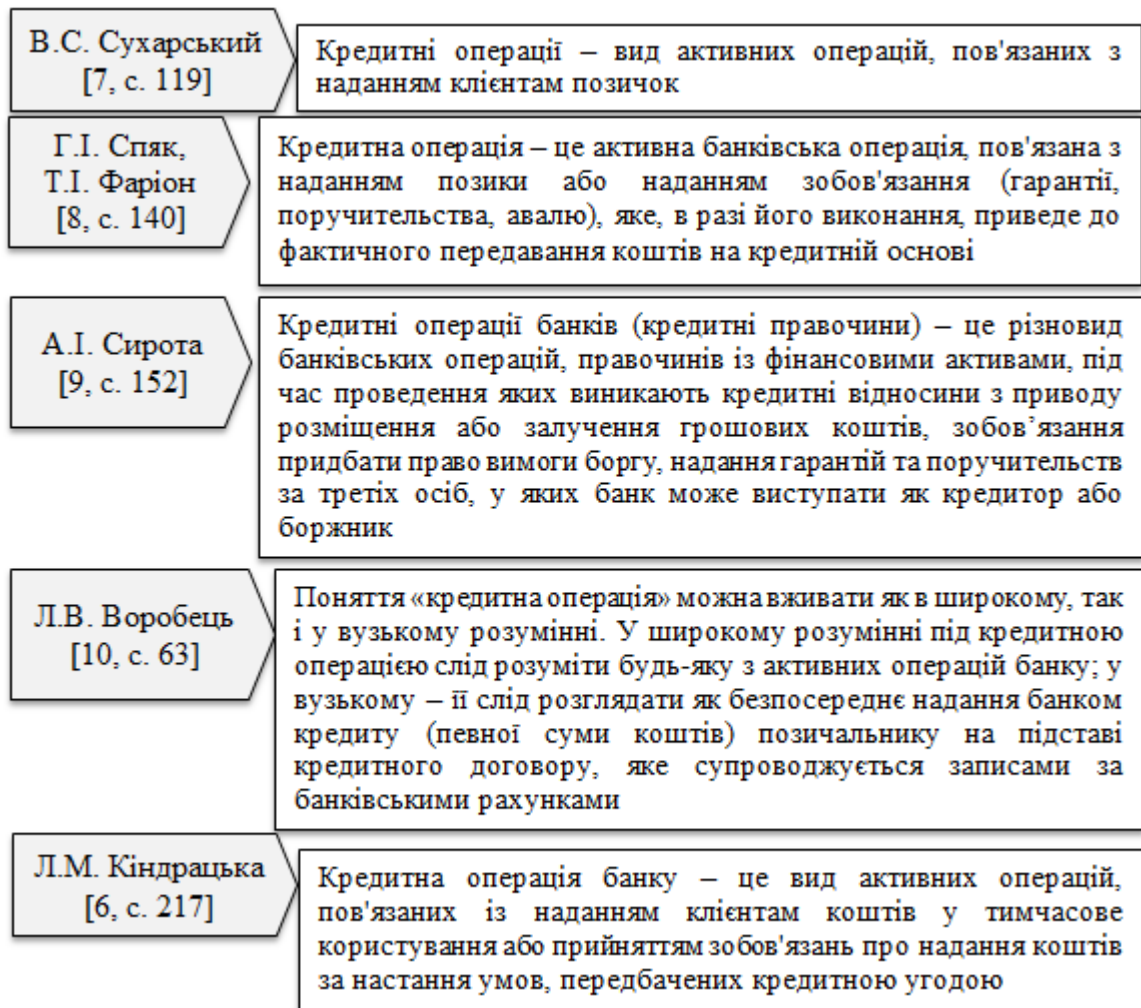

Рис. 1.3. Тракткування поняття «кредитна операція» в економічній літературі (узагальнено за [7 - 11])

Найбільш ємне визначення кредитної операції, на наш погляд, надають науковці О.О. Стороженко, Т.Д. Гірченко, О.П. Шейко. Вони стверджують, що кредитні операції (lending operations; credit operations) – вид активних банківських операцій, пов'язаних із розміщенням залучених банком коштів шляхом їх надання в тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування на певних умовах, а також надання гарантії, поручительств, акредитивів, акцептів, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання

боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів із такої суми (відстрочення платежу) [4, с. 130].

Мета і завдання кредитної діяльності банку представлені на рис. 1.4.

Рис. 1.4. Мета та завдання кредитної діяльності (розроблено за [12])

Кредитні операції здійснюються банками у межах кредитних ресурсів, основними джерелами формування яких є власні кошти банків, залишки на розрахункових та поточних (валютних) рахунках, залучені кошти юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки до запитання та строкові, міжбанківські кредити та кошти, одержані від випуску цінних паперів.

Відповідно до ч. 2 ст. 345 Господарського кодексу України, кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором (ч. 1 ст. 1054 Цивільного кодексу України – кредитодавцем) і позичальником у письмовій формі. У кредитному договорі визначаються мета, сума і строк кредиту, умови та порядок його видачі й погашення, види

забезпечення зобов'язань позичальника, відсоткові ставки, порядок плати за кредит, обов'язки, права і відповідальність сторін щодо видачі та погашення кредиту [13].

1.2. Механізм банківського кредитування

Банківське кредитування виступає як послуга, що надається у процесі економічних комунікацій на ринку, і яка виникає якщо існують кредитори-посередники (банки), які мають позикові ресурси (тимчасово вільні кошти клієнтів) та застосовують ці кошти для надання додаткових позик іншим своїм клієнтам та позичальникам (підприємства, держава, фізичні особи), які формують з банком кредитні договори та приймають зобов'язання сплачувати визначену плату у вигляді відсотків, а також державний регулятор кредитного ринку (Центробанк). Відмітимо, що необхідною складовою банківського кредитування виступає комплекс ресурсного, законодавчого, інституційного й інформаційного забезпечення. Складові елементи механізму банківського кредитування підприємств в Україні наведено на рис. 1.5.

Кредитні операції реалізуються банківськими установами згідно з наявними кредитними ресурсами. Основними джерелами формування кредитних ресурсів банків виступають власні, запозичені та залучені кошти. Власний капітал виступає захистом інтересів вкладників та кредиторів від збитків під час проведення банківських операцій. Якщо капітал збільшується, це дає можливість банку розширювати свою діяльність та здійснювати більш ризиковані та прибуткові операції на фінансових ринках. Запозичений капітал банку утворюється внаслідок емісії та продажу власних облігацій чи отримання кредитів з інших банків. Процентна ставка за міжбанківськими кредитами, як правило, нижче, ніж за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, та пов'язана зі ставкою рефінансування НБУ.

Одним із головних джерел, за допомогою яких банки збільшують свої

ресурси, є депозитні операції. Депозитні операції бувають двох основних видів:

– вклади (депозити) на вимогу (до запитання) - це грошові кошти або банківські метали, які розміщені вкладниками і банки зобов'язані їх повернути за їх (вкладників) першою вимогою;

– вклади (депозити) термінові - це кошти або банківські метали, які передані вкладниками до банку на визначений договором термін і можуть бути зняті вкладниками тільки після закінчення цього терміну або після відправки, не менше ніж за місяць, попереднього повідомлення до банку.

Рис. 1.5. Механізм банківського кредитування підприємств в Україні (розроблено за [14])

Ефективність залучення вкладів (депозитів) банку залежить від його відсоткової політики. Сформовані банківські ресурси спрямовуються на фінансування кредитування та інших активних операцій.

Дві головні фігури банківського кредитування – це кредитор і позичальник. Так, кредитор виступає суб'єктом грошового ринку, що функціонує у сфері позикових відносин, отже надає в тимчасове

користування на принципах платності і повернення грошові кошти іншому суб'єкту підприємницької діяльності або домогосподарству. Позичальник – це суб'єкт фінансового ринку, який функціонує у сфері кредитних відносин (суб'єкт підприємницької діяльності або індивід) та який отримує грошові ресурси на певний термін користування та з умовою повернення, платності й строковості (кредити). Як правило, у кредитному механізмі позичальниками є держава, суб'єкти бізнесу та фізичні особи, а кредиторами виступають банківські установи (якщо мається на увазі банківський кредит).

Об'єктами банківського кредитування виступають кредитні послуги, які надаються банківською установою позичальникам (підприємствам і домогосподарствам). Кредитна послуга – це по суті оплачена фінансова діяльність, що базується на залученні однією стороною договору активів (фінансових або матеріальних) та передачу активів або надання права грошової вимоги третій стороні на таких умовах, які реалізують інтереси (матеріальні та фінансові) всіх учасників кредитного договору.

В Україні структурою, яка регулює механізм банківського кредитування виступає Національний банк України. Основні законодавчі акти, на які спирається банківське кредитування представлені на рис. 1.6. Здійснення кредитних операцій регламентується Законами України, Постановами Кабміну та НБУ, внутрішніми нормативними актами банківської установи.

Наприклад, правові наслідки недійсності кредитного договору, а також недійсності договору застави, яким забезпечується виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором, визначаються Цивільним кодексом України. Відповідно до статті 1054 Цивільного кодексу України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. За Цивільним кодексом, для одержання

банківського кредиту суб'єктами господарювання позичальник надає банкові документи наведені на рис.1.7.

Рис. 1.6. Нормативні акти України, що регламентують кредитні операції в банках (розроблено за [6,13,15 -22])

Ми вже зазначали вище основні принципи банківського кредитування. Диференціація кредитування та дотримання умов кредитної угоди – додаткові принципи, що підтримують та забезпечують дотримання основних принципів. Про те, що диференціація кредитування здійснюється на основі кредитоспроможності позичальника, яка характеризується його можливістю погасити заборгованість із кредитної угоди, сумнівів немає, але підходи до її оцінці неоднозначні. Результати аналізу кредитоспроможності позичальника враховуються щодо рейтингу позички та розрахунку розміру резерву на можливі втрати.

При оцінці кредитоспроможності використовуються архівні матеріали банку про клієнта, відомості контрагентів клієнта, публічна звітність (фінансова, статистична), а при необхідності та управлінська звітність

потенційного позичальника, техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) запланованих заходів та бізнес-плани проектів, що передбачаються як цільові об'єкти кредитування, та інші матеріали. При цьому, як правило, насамперед враховуються стан майна компанії-позичальника, його фінансове становище, рівень компетентності керівників основних підрозділів та служб.

Рис. 1.7. Документи, що надає позичальник для укладання (розроблено за [6])

Насамперед, має бути розглянутий правовий аспект, тобто, оцінка можливості того або іншого суб'єкта бути учасником відповідних правовідносин, що визначається його правосуб'єктністю.

Наступна стадія – контроль готовності позичальника відповідати своїм зобов'язанням. У ході співбесіди виявляються дані про претендента на кредит, його компанії, зв'язки з іншими кредиторами та інші питання, спрямовані на з'ясування особистих якостей позичальника чи його уповноваженої особи.

Остання характеристика – відкритість (транспарентність) дуже важлива для юридичних осіб, поряд з якістю керівництва підприємством, рівнем кваліфікації персоналу, технічною оснащеністю виробництва. Кредитору можуть бути важливими і багато інших відомостей про клієнта. Зокрема, клімат у колективі, плинність кадрів, зацікавленість технічного та адміністративно-господарського персоналу в успіху проекту, що кредитується, підприємницькі здібності власника та навіть наявність наступників в осіб, відповідальних за виконання кредитних умов договору.

Більшістю авторів підручників та методик третій аспект називається оцінкою кредитоспроможності позичальника. Фінансова стійкість позичальника – безумовно, важливе свідчення його можливості обслуговувати свої зобов'язання. Але такі можливості не завжди збігаються з бажанням погасити борг та здатністю збереження фінансової та економічної стійкості протягом всього періоду кредитування. Мало того, високий рівень платоспроможності зараз не означає, що даний економічний агент є, безумовно, і кредитоспроможним (при цьому чим довші терміни кредитування, тим більше можливих розбіжностей у цих характеристиках).

Для юридичних осіб аналізується фінансова та статистична звітність, а при необхідності та можливості ще й документи управлінського обліку (зокрема, бізнес-плани проектів, які потребують додаткового фінансування). В ході аналізу, як правило, оцінюється капітал, структура та якість балансу (на основі фінансових коефіцієнтів), аналізуються витрати, доходи, економічна ефективність виробництва та фінансова реалізованість бізнес-проектів інновацій, чутливість до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ, показники інвестиційної та операційної діяльності. Дуже важливий аналіз перспектив розвитку не тільки підприємства позичальника, а також галузі, в якій він має намір розвивати свій бізнес.

Таким чином, алгоритм оцінки кредитоспроможності повинен включати три стадії, порушення послідовності яких може призвести до неправильного висновку (помилковим висновкам).

Отже, диференціація передбачає суворий відбір позичальників на основі комплексу правових, соціально-етичних та фінансово-економічних характеристик діяльності. Процес кредитування пов'язаний із дією факторів ризику, здатних призвести до порушення основних умов кредитної угоди – графіка погашення кредиту та повного або часткового неповернення основної суми боргу. Характер кредитної угоди та набір умов кредитної угоди визначається метою запозичення, потребами клієнта, обсягом і термін кредиту і іншими обставинами, що залежать не тільки від здатності та

готовності потенційного позичальника погасити в повному обсязі обсяг заборгованості за кредитом, а також від зовнішніх стосовно учасників кредитної угоди умов.

Перелік умов договору між кредитором та позичальником, що залежить від багатьох обставин, може бути досить широким, а може обмежуватися лише позначенням суми позички, розміру процентної ставки та строку повернення кредитів. Крім обумовлених, важливими умовами служать наступні:

- **ціль кредиту (цільовий характер кредиту)** є важливим індикатором ступеня ризиків, пов'язаних із конкретною позикою. Банк проявляє обачність при кредитуванні проектів та угод, мету яких чітко не позначено; уникає сумнівних кредитів позичальникам у нестабільних галузях тощо;

- **сума позички** має бути суворо обґрунтованою. Досвід показує, що частіше клієнт засновує свою заявку на кредит на оптимістичному варіанті прогнозів потреби в позикових коштах, занижуючи її. Якщо з самого початку сума занижена, банку надалі доведеться обирати: надати додаткові суми або суттєво збільшити рівень ризиків неповернення позички. Завищена сума кредиту також може призвести до нездатності клієнта погасити позику;

- **строк позички (строковість кредитування)** безпосередньо залежить від мети запозичення. Оскільки банки використовують вільні кошти юридичних та фізичних осіб, які мають бути повернені на першу вимогу вкладника, або міжбанківські кредити, банк повинен мати можливість чітко планувати та прогнозувати свої операції;

- **способи та порядок погашення позички** важливі, оскільки їхнє узгодження служить тієї ж мети. При видачі позички може бути розроблено план її погашення. Наперед слід визначити джерело погашення кредиту. Банк повинен мати можливість перевірити відповідність умов, що пропонуються клієнтом, його реальним можливостям;

- **достатність забезпечення позичок** відображає необхідність захисту майнових інтересів кредитора за можливе порушення позичальником

прийнятих зобов'язань. Забезпечення позик знаходить практичний вираз у таких формах, як кредитування під фінансові гарантії та поруки, під заставу у різних формах;

- умови страхування можуть врахувати ризики обох сторін;
- інші умови.

1.3. Методи оцінки кредитоспроможності позичальника

Процес кредитування позичальника в банку складається з ряду етапів. Етапи банківського кредитування наведені на рис. 1.8.

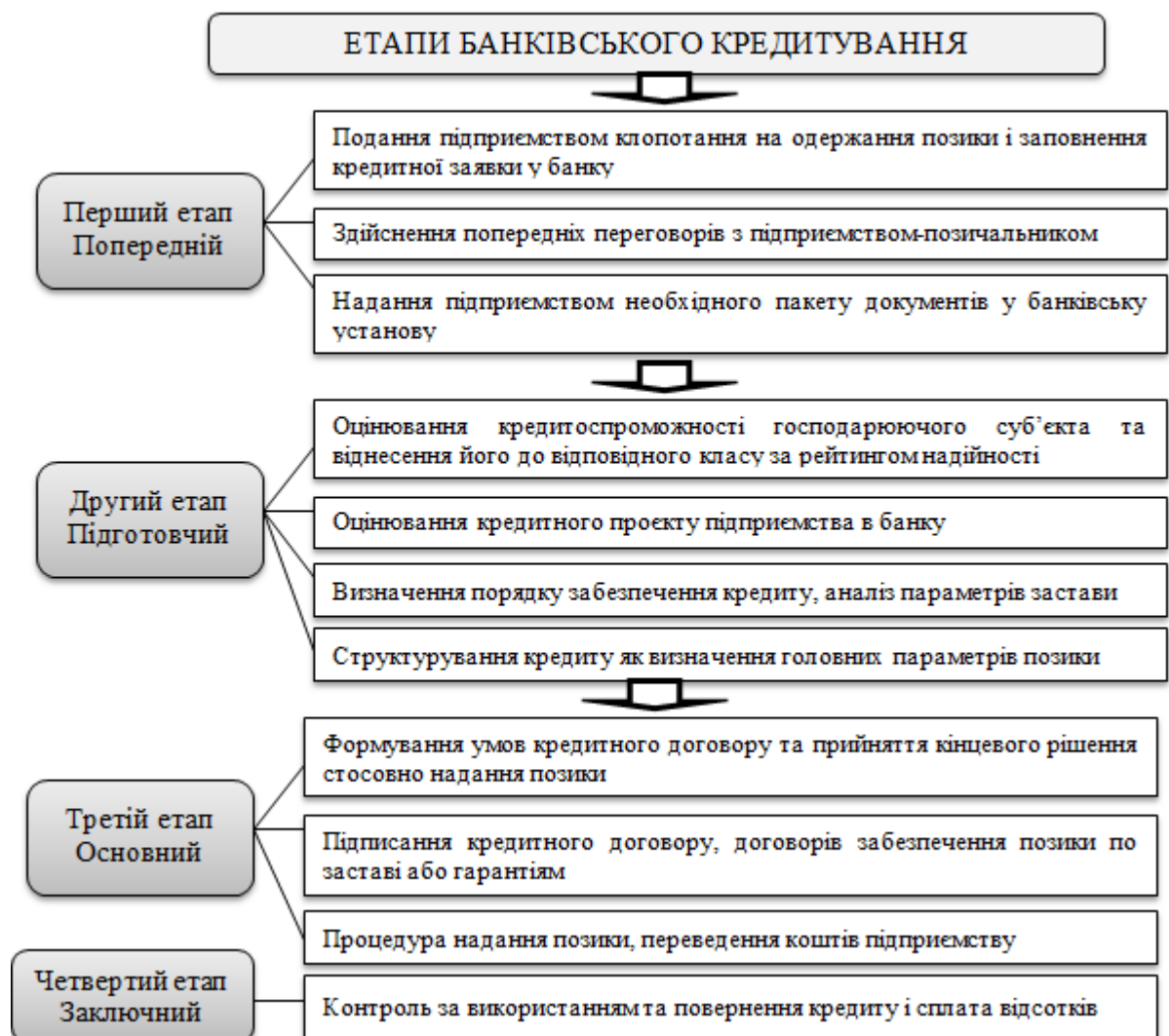

Рис. 1.8. Етапи банківського кредитування (розроблено за [23])

Однією з вирішальних умов надання кредиту позичальнику є оцінка банком його кредитоспроможності. Нами було відібрано декілька трактувань

дефініції «кредитоспроможність», що надані вітчизняними науковцями за останні декілька років (рис. 1.10).

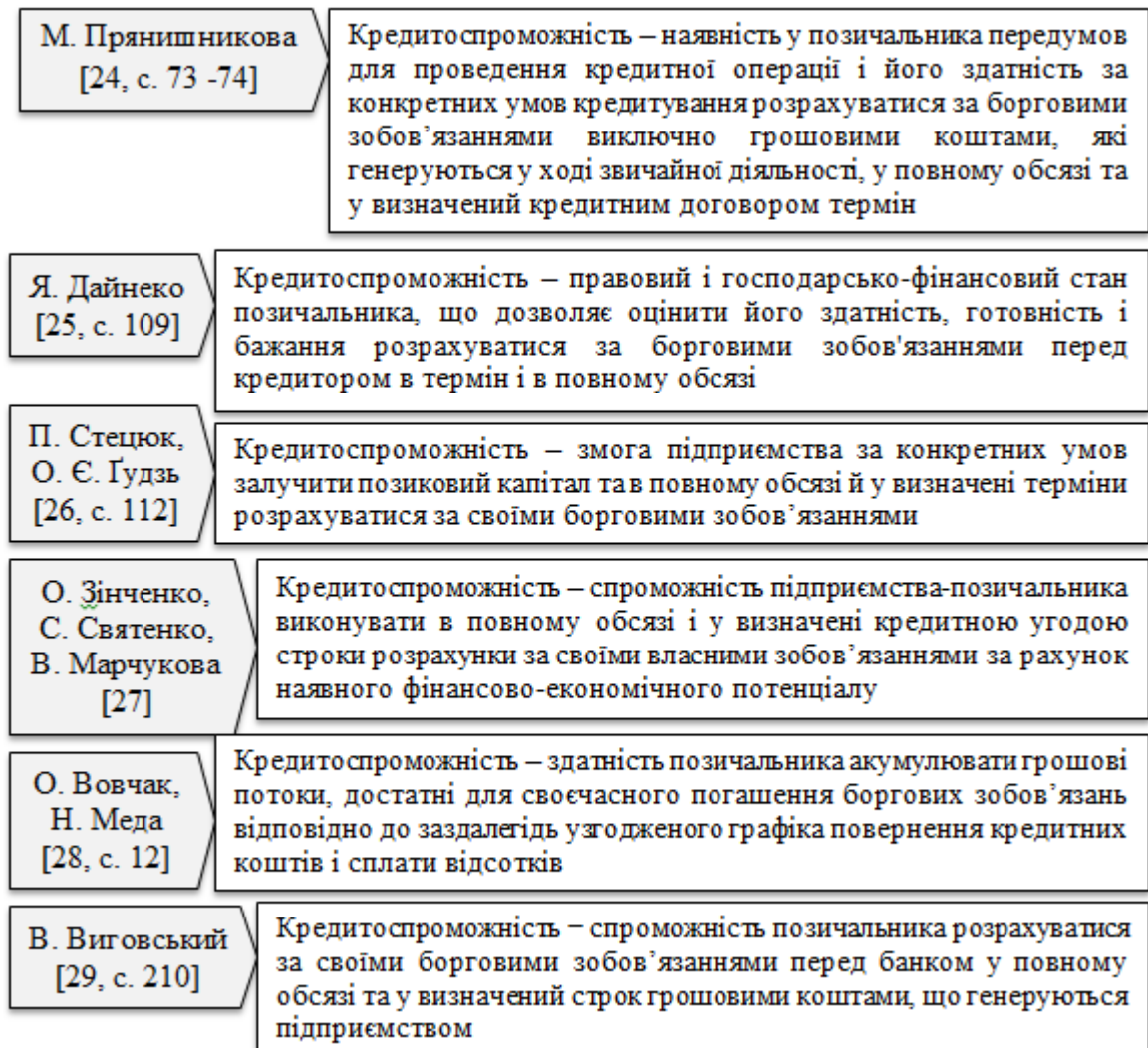

Рис. 1.10. Оцінка кредитоспроможності вітчизняними науковцями (розроблено за [24 - 29])

Ми підтримуємо погляд науковців Погріщук Г. Б., Волощук Р. Є., що поняття «кредитоспроможність» необхідно розглядати комплексно, враховуючи позиції та інтереси обох учасників процесу кредитування – позичальника та кредитора. Отже, автори пропонують визначати кредитоспроможність як характеристику сукупності умов, що дозволяють кредитору надати кредит, а позичальнику виконати боргові зобов'язання відповідно до умов кредитного договору. Отже, кредитоспроможність є комплексною характеристикою, яка використовується для опису взаємодії

позичальника та кредитора в межах кредитного договору. Вона відображає дуальну сутність кредиту в ринковій економіці, що базується на стійкому балансі інтересів протилежних суб'єктів кредитного договору – позичальника і кредитора [30, с. 198 - 199].

Можна сказати, що банківський аналіз кредитоспроможності полягає в вивченні всіх факторів, що впливають на дієздатність позичальника своєчасно виплатити позику, або навпаки, на її фінансову неспроможність. Аналіз проводиться на основі інформації наданої самим клієнтом, інформації зовнішніх джерел та даних, які є у банку. На основі цієї інформації банк проводить оцінку кредитоспроможності клієнта з двох сторін – юридичної та економічної, метою якої є зниження ризиків неповернення у строк наданої позичальнику позички. Юридична сторона передбачає правову здатність суб'єкта до вчинення кредитної угоди, економічна ж виявляє фактори та умови при яких позичальник не в змозі в повному обсязі та належний термін сплатити борг за кредитом.

Існують різні підходи до визначення кредитоспроможності. Наприклад, деякі експерти часто зводять визначення кредитоспроможності до оцінки фінансового стану. Інші вважають, що існують загальні показники, які використовуються для оцінки як фінансового стану, так і кредитоспроможності, і що є показники, які характеризують тільки кредитоспроможність або тільки фінансовий стан [31].

У світовій банківській практиці не існує єдиного підходу до оцінки фінансових показників для визначення кредитоспроможності. Існує низка методик, які відрізняються за складом та кількістю показників, що використовуються. Практика кредитування виокремлює низку критеріїв кредитоспроможності, які закладено в основу різноманітних методик оцінки кредитоспроможності позичальника, що нами узагальнено та відображено на рис. 1.11. Дані рис. 1.11. свідчать, що зазвичай методики оцінки кредитоспроможності враховують внутрішнє середовище функціонування позичальника. Розглянемо декілька методів.

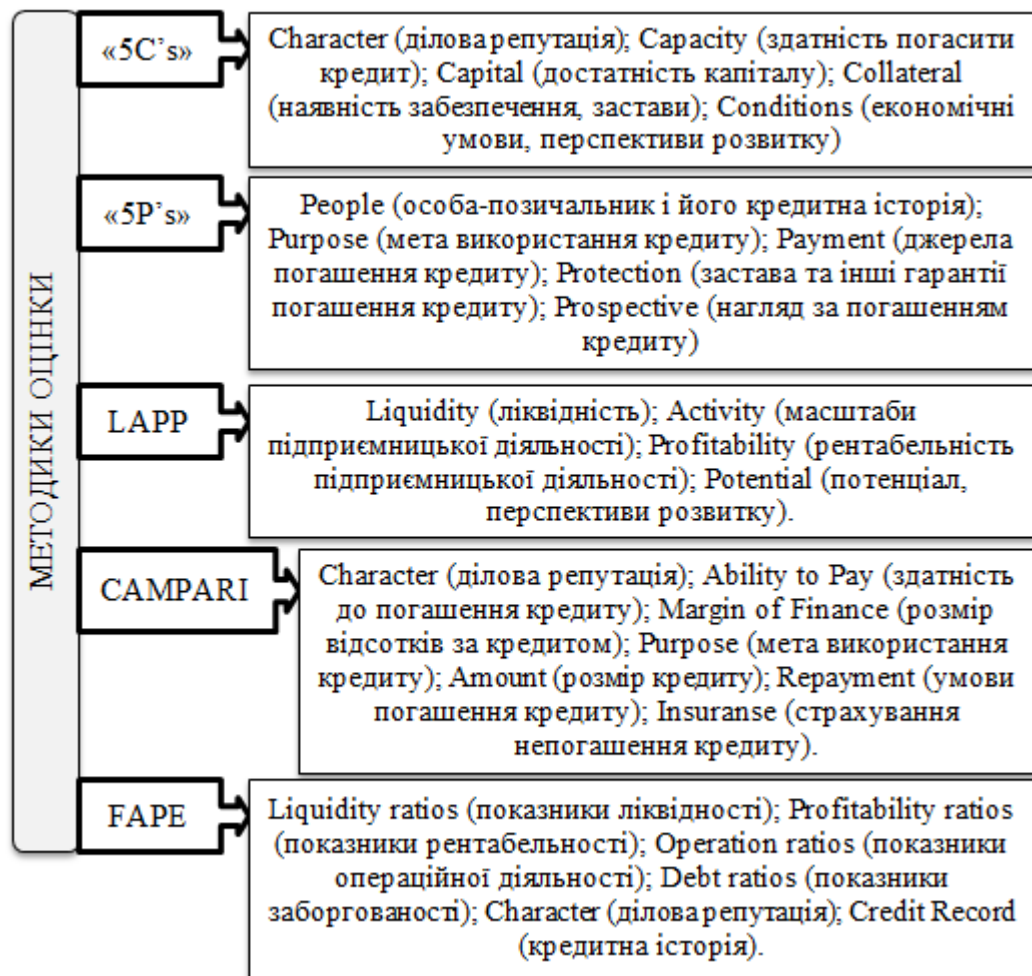

Рис. 1.11. Методики оцінки кредитоспроможності позичальника (розроблено за [32])

Розглянемо метод заснований на вивченні фінансового стану підприємства, він включає в себе:

1) аналіз фінансових результатів діяльності організації на основі бухгалтерської звітності:

- 1.1) розрахунок та аналіз фінансових показників;
- 1.2) розрахунок та аналіз ліквідності;
- 1.3) аналіз структури капіталу;
- 1.4) розрахунок та аналіз показників рентабельності;
- 1.5) аналіз ділової активності.

2) оцінку якості забезпечення кредиту:

- 2.1) підтвердження заставником прав на закладене майно;
- 2.2) оцінка ліквідності та збереження майна;

2.3) уточнення наступних питань:

2.3.1) чи визначено ринкову вартість закладеного майна на момент оцінки;

2.3.2) чи оформлено юридичну документацію таким чином, що час, необхідний реалізації заставленого майна, не перевищує 150 днів із дня, коли його реалізація стає необхідною;

2.3.3) достатність ринкової вартості закладеного майна для компенсації банку основної суми боргу за кредитом, відсотків, нарахованих за користування кредитом відповідно до договору, та витрат, пов'язаних із реалізацією закладеного майна.

Ще однією методикою аналізу кредитоспроможності є аналіз відомостей про позичальника за попередні періоди, а також дані прогнозів його майбутнього фінансового стану та доходів. Прогноз повинен складатися з урахуванням змін умов, які можуть бути сприятливими, наприклад, підвищення потоку коштів за рахунок реалізації продукції або навпаки, погіршуючи фінансовий стан позичальника. При розгляді кредитної заявки кредитний експерт обов'язковий уточнює цілі, на які спрямовується кредит, що видається. З урахуванням мети та складених прогнозних показників виручки від реалізації, показників оборотності та рентабельності формуються сценарії перспективного балансу та прогнози потоків коштів від реалізації продукції (робіт, послуг та товарів).

Визначення класу кредитоспроможності позичальника складає основу вибору певних критеріїв (показників) та розрахунку їх рейтингів. Кредитний експерт визначає рейтинг та значущість кожного показника в системі індивідуально для кожного позичальника в залежності від наступних факторів:

- політики даного комерційного банку;
- економічних характеристик позичальника та ліквідності його балансу;
- стан позичальника на ринку кредитів.

Зміна рейтингу кожного з показників за збереження класності може призвести до зміни загального класу кредитоспроможності. Класифікація позичальників в оцінці їх кредитоспроможності здійснюється на основі вибору певних показників та передбачає порівняння класифікованого підприємства з іншими підприємствами в якісному та кількісному відношенні. Особливе значення при цьому надається комплексності оцінки позичальника як за окремими показниками кредитоспроможності так і по показникам загалом.

У процесі дослідження діяльності підприємств та в оцінці їх кредитоспроможності за різними критеріями виникає потреба запровадження кількісної оцінки важливості кожного критерію з позиції зниження кредитних ризиків банку. Визначення пріоритету показників оцінки кредитоспроможності дозволить вирішити завдання формування попереднього класифікаційного списку позичальників та перейти до аналізу основної інформації з оцінки кредитоспроможності позичальника.

Завдання ранжирування позичальників з урахуванням рівня важливості критеріїв оцінки кредитоспроможності входить складовою у загальне завдання оцінки кредитоспроможності позичальника. Поняття важливості критерію використовується в ієрархічних системах, коли аналізуються об'єкти, що входять окремими елементами в деяку систему, і необхідно оцінити внесок, що вноситься кожним елементом у досягнення цілей, які стоять перед системою.

Показники важливості математично розраховують як коефіцієнти пропорційності, що відображають бажаний розподіл інтегрального ресурсу. Сучасна прикладна математика має у своєму розпорядженні різні методи, прийоми та спеціальні процедури отримання кількісних оцінок ранжирування та класифікації об'єктів. Найбільшого поширення набули евристичні методи. Одним з найефективніших методів вирішення задач евристичного шкалювання, який зводить до мінімуму вплив суб'єктивного фактора, вважається метод парних порівнянь. Сутність методу парних

порівнянь стосовно задачі розрахунку значимості критеріїв, що використовуються для оцінки кредитоспроможності та класифікації позичальників, полягає в тому, що загальне завдання ранжирування за цілим набором показників розбивається на сукупність окремих завдань оцінки позичальників за кожним показником. У цих завданнях кожен потенційний позичальник порівнюється один з одним тільки за одним показником, який характеризує його з юридичною та фінансових сторін в даний момент.

Практична реалізація методу парних порівнянь відбувається за принципом евристичної експертизи. Кожному кредитному експерту кредитного департаменту, що входить до складу групи експертів комерційного банку, пропонується віддати перевагу одному з двох позичальників по аналізованому критерію. Якщо експерт вважає, що за цим критерієм один позичальник більш кращий, ніж інший, його оцінка дорівнює одиниці, в іншому у випадку, вона дорівнює нулю, якщо ж експерт не виявив відмінностей між позичальниками за аналізованим критерієм, кожен позичальник отримує по половині бала. Ці оцінки експерт заносить у спеціальний бланк (журнал).

Ранжування позичальників проводиться у кілька етапів:

- 1) організація робочої групи кредитних експертів;
- 2) формування переліку показників ранжирування позичальників;
- 3) заповнення експертних таблиць за відповідними показниками;
- 4) математична обробка результатів експертизи та формування підсумкових документів.

Розглянута методика розрахунку рейтингу позичальника дозволяє вирішити завдання їх ранжування та перейти до оцінки кредитоспроможності позичальника загалом, а також до уточнення суми кредиту, строку його повернення, погодження процентів за користування кредитом та величини застави.

Великі банки розвинених країн, у тому числі й вітчизняні, застосовують переважно комплексні моделі оцінки кредитоспроможності

підприємств. Кожен банк, навіть керуючись деякими рекомендаційними нормативними значеннями, має власну затверджену шкалу оцінки того чи іншого показника тому, не порушуючи нічийх інтересів, запропонуємо та розглянемо власну модель аналізу рівня кредитоспроможності підприємства (рис. 1.12).

Рис. 1.12. Модель проведення оцінки кредитоспроможності підприємства (розроблено за [24 -31])

Як видно з рис. 1.12, наша модель має комплексний характер, а якісні та кількісні показники взаємно доповнюють один одного. Кожен із розділів даної моделі має бути структурований і мати свій набір фінансових показників щодо кількісного блоку та чіткий набір інформаційних пунктів щодо якісного блоку.

Апробацію моделі проведемо в розділі 2 на прикладі підприємства ТОВ «ІНГ-ТРАНС».

Отже, на основі проведеного дослідження в розділі 1 можна зробити наступні висновки.

Банківське кредитування виступає як послуга, що надається у процесі економічних комунікацій на ринку, і яка виникає якщо існують кредитори-посередники (банки), які мають позикові ресурси (тимчасово вільні кошти клієнтів) та застосовують ці кошти для надання додаткових позик іншим своїм клієнтам та позичальникам (підприємства, держава, фізичні особи), які формують з банком кредитні договори та приймають зобов'язання сплачувати визначену плату у вигляді відсотків, а також державний регулятор кредитного ринку (Центробанк). Відмітимо, що необхідною складовою банківського кредитування виступає комплекс ресурсного, законодавчого, інституційного й інформаційного забезпечення.

Кредитні операції реалізуються банківськими установами згідно з наявними кредитними ресурсами. Основними джерелами формування кредитних ресурсів банків виступають власні, запозичені та залучені кошти

В Україні структурою, яка регулює механізм банківського кредитування виступає Національний банк України. Здійснення кредитних операцій регламентується Законами України, Постановами Кабміну та НБУ, внутрішніми нормативними актами банківської установи.

Однією з вирішальних умов надання кредиту позичальнику є оцінка банком його кредитоспроможності. Кредитоспроможність є комплексною характеристикою, яка використовується для опису взаємодії позичальника та кредитора в межах кредитного договору.

У світовій банківській практиці не існує єдиного підходу до оцінки фінансових показників для визначення кредитоспроможності. Існує низка методик, які відрізняються за складом та кількістю показників, що використовуються.

Нами запропонована та розглянута власна модель аналізу рівня кредитоспроможності підприємства, апробація якої буде проведена на прикладі підприємства ТОВ «ІНГ-ТРАНС».

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ОСОБЛИВОСТЕЙ КРЕДИТУВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ ЛІКЕРО-ГОРІЛЬЧАНОЇ ГАЛУЗІ

2.1. Сучасний стан та тенденції розвитку ринку алкогольних напоїв в Україні

Почнемо зі світових тенденцій. Світовий ринок алкогольних напоїв зростає завдяки збільшенню чисельності молоді, зростанню доходів середнього класу та сильній економіці. За останні кілька років Drizly, платформа електронної комерції алкоголю, продемонструвала зростання прибутків від онлайн-доставки алкоголю. Під час спалаху COVID-19 ринок алкогольних напоїв серйозно постраждав через закриття спеціалізованих магазинів, барів, пабів та ресторанів. У середині 2020 року пом'якшення карантинних заходів призвело до того, що ритейлери здобули впевненість. Водночас у деяких країнах спостерігалось різке зростання цін, в основному через державне регулювання та податки, що мінімально вплинуло на досліджуваний ринок. Наприклад, 24 березня 2020 Pernod Ricard переглянула свій прогноз на поточний фінансовий рік і очікувала, що її рентабельність знизиться майже на 20%, в основному через поширення COVID-19.

Під час пандемії зріс попит на міцні напої, такі як віскі та джин, а обсяги продажу пива зросли. Внутрішнє споживання, поряд із запасами брендів, стало одним із рушійних факторів виживання ринку під час пандемії.

Споживачі у всьому світі тепер мають більш вишуканий смак. Вони завжди шукають оригінальні та якісні алкогольні напої. Це збільшило попит на алкогольні напої преміальної якості над ринком. За даними Distilled Spirits Council США, у 2021 році було випито 21,7 мільйона 9-літрових ящиків преміального віскі та 21,1 мільйонів 9-літрових ящиків преміальної горілки. Також річний темп зростання продажів суперпреміального віскі та горілки становив 14,1% та 13,9% відповідно. Підвищена увага споживачів до свого

здоров'я привела до збільшення попиту на алкогольні напої преміум-класу, щоб уникнути алкогольного отруєння, спричиненого вживанням достатньої кількості алкоголю. Зростання поінформованості про здоров'я призвело до створення функціональних алкогольних напоїв преміум-класу.

Включення в алкоголь різних натуральних та екзотичних інгредієнтів сприяє покращенню його функціональних властивостей, тим самим привертаючи увагу більшої кількості споживачів. Наприклад, у березні 2022 року Whitley Neill, бренд джину преміум-класу у Великій Британії, випустив новий варіант джину, а саме Oriental Spiced Gin. Цей джин складається з різних рослинних інгредієнтів та спецій, таких як коріандр, імбир, перець чилі, кмин, шафран, зірчастий аніс та райські зерна.

Таким чином, очікується, що популярність алкогольних напоїв преміум- і супер-преміум-класу, що росте, буде стимулювати ринковий попит протягом наступних п'яти років.

Ринок алкогольних напоїв сегментований за типом продукції, каналом збуту та географії. Залежно від типу продукції ринок сегментований з пива, вин, спиртних напоїв та інших видів продукції. Залежно від каналу збуту ринок сегментований на офф-трейд та він-трейд. В рамках позаторгової торгівлі ринок додатково сегментується на супермаркети/гіпермаркети, спеціалізовані магазини, інтернет-магазини та інші канали позаторгової торгівлі.

Щодо українського ринку алкогольної, то алкоголь здавна вважається найдоступнішим і наймасовішим антидепресантом, використовуваним широкими масами суспільства. Це особливо важливо в умовах стресу, що виникає в результаті, у тому числі і через війну. Проте, як стверджують експерти [33] станом на вересень 2023 року за офіційними даними, ринок алкогольних напоїв в Україні падає, при цьому зростає експорт.

За даними Державної служби статистики України, в 2021 році було вироблено 466,0 млн. дал алкогольної продукції в Україні. Структура

виробництва в натуральному виразі мала вигляд: 15,7% лікero-горілочні напої, 47,1% - вино та вермут, 37,1% - алкогольне пиво (рис. 2.1).

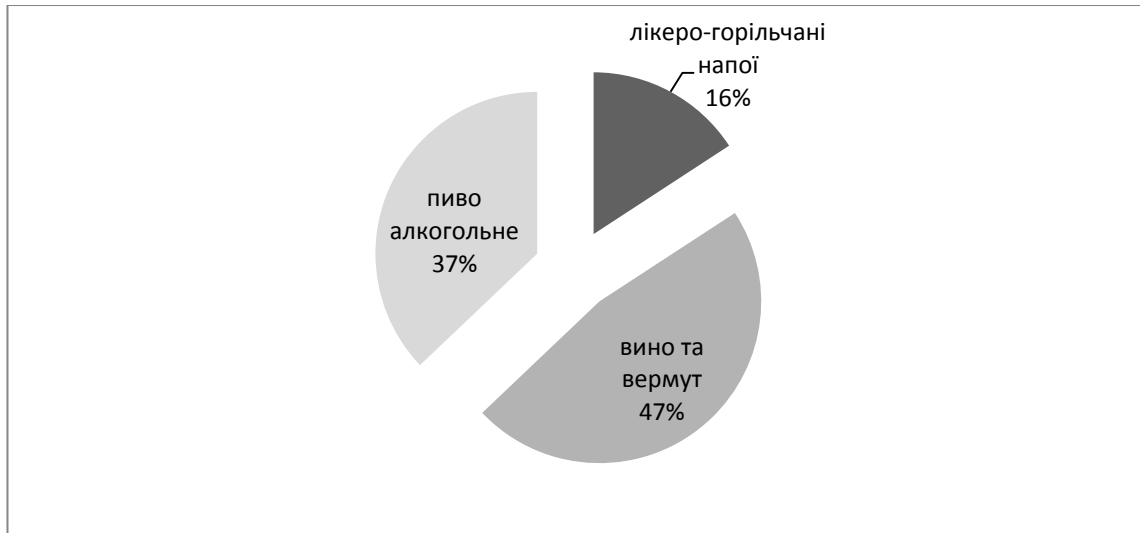

Рис. 2.1. Структура виробництва алкогольної продукції в Україні в натуральному виразі в 2021 році (розроблено за [34])

Щодо безпосередньо виробництва лікero-горілочної продукції, то їх структура в 2021 році за основними продуктами, що виробляє дана галузь промисловості наступна: горілка – 55% від загального обсягу в 2021 році, спирти – 17,5% та лікери - 10% (рис. 2.2).

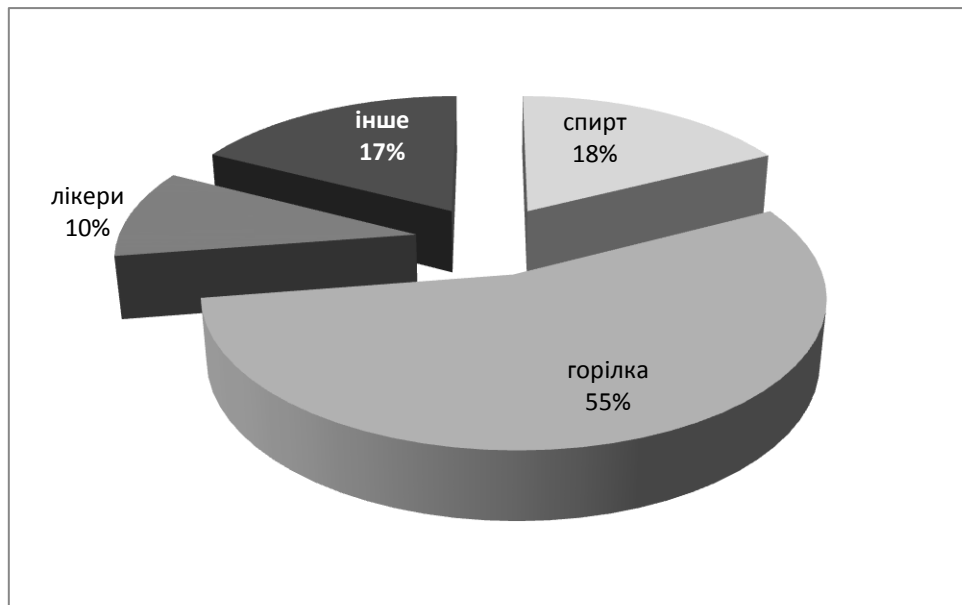

Рис. 2.2. Структура виробництва продукції лікero-горілочної промисловості України в 2021 році (розроблено за [34])

Розглядаючи розвиток виробництва основних видів продукції лікеро-горілчаної галузі (спирту та горілки) відзначимо, що виробництво горілки за останні 6 років скорочувалось, і в 2022 році складало 56% від обсягу 2017 року (41,5 млн. дал) (рис. 2.3). Виробництво ж спирту за останні 2 роки зросло в порівнянні з попереднім роком, так у 2022 році воно зросло на 12% в порівнянні з 2021 роком (не зважаючи на заборону реалізації лікеро-горілчаної продукції в перші місяці повномасштабних військових дій на території країни) і 2021 році на 8% у порівнянні з 2020 роком. Але ці показники не перевищують обсяг виробництва 2017 року.

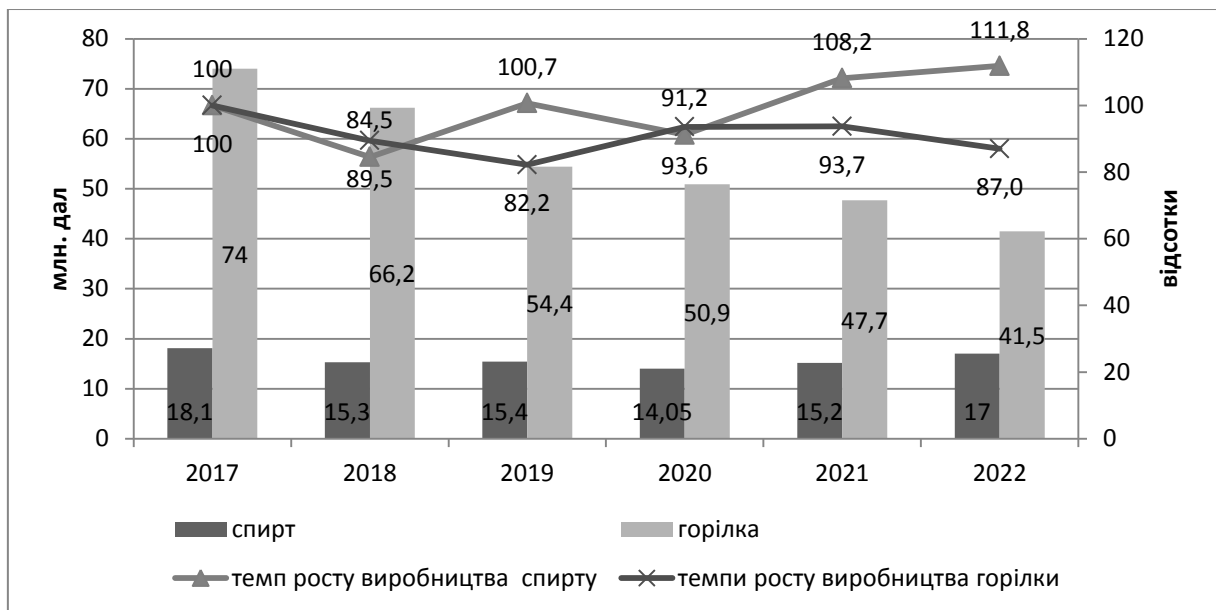

Рис. 2.3. Обсяги виробництва лікеро-горілчана промисловості України за 2017 – 2022 роки (розроблено за [34])

Але деякі виробники, наприклад, Nemiroff, Global Spirits та виробник вина Shabo, змогли переорієнтувати виробництво на експорт.

Аналізуючи реалізацію алкогольної продукції в грошовому виразі, з 2017 по 2023 роки, зауважимо (табл. 2.1) наступне. За досліджуваний період (з 2017 по 2023 рік) найбільший обсяг реалізації горілчаних виробів спостерігається в 2021 році, маючи дані лише за 9 місяців 2023 року, можемо припустити, що в 2023 році реалізація зазначених напоїв збільшиться мінімум на 20% ніж результат 2021 року. В зв'язку з тим, що виробництво

горілчаних виробів знижується, таке зростання можливо за рахунок зростання цін на дані види напоїв.

За досліджуваний період обсяг реалізації горілчаних напоїв складав близько 2,5% від виробів усієї харчової промисловості (з них 1% експортованої продукції). Що стосується обсягу реалізації даної продукції в напоях, то частка горілчаних виробів в них складала щорічно біля 20%.

Таблиця 2.1

Динаміка реалізації алкогольної продукції в Україні за 2017 – 2023 роки, млн. грн. (розроблено за [34])

Показники	Харчова промисловість			
	усього	З них напої		
		Усього	У тому числі	
			Горілчані вироби	Інші вироби
2017				
Обсяг реалізації	380695,6	46902,4	9126,7	37775,7
Реалізовано за межі України	110019,8	3184,7	1144,8	2039,9
2018				
Обсяг реалізації	422730,5	55394,0	10433,0	44961
Реалізовано за межі України	121572,6	3519,9	1366,0	2153,9
2019				
Обсяг реалізації	443176,2	61100,8	11361,2	49739,6
Реалізовано за межі України	125572,3	2834,6	1334,4	1500,2
2020				
Обсяг реалізації	480739,6	61580,4	12128,5	49451,9
Реалізовано за межі України	168521,2	3282,1	1145,8	2136,3
2021				
Обсяг реалізації	679662,2	67011,3	13877,4	53133,9
Реалізовано за межі України	203732,3	3212,3	1394,3	1818
2022				
Обсяг реалізації	595910,9	61872,0	13752,9	48119,1
Реалізовано за межі України	161084,0	2933,1	1536,9	1396,2
2023 (9 місяців)				
Обсяг реалізації	532085,0	64947,7	13081,8	51865,9
Реалізовано за межі України	133844,2	3262,6	1411,0	1851,6

За останні чотири роки спостерігається тенденція до зростання експорту горілчаної продукції. Так обсяги 9 місяців 2023 року перевищують річні показники 2020 року на 23%. Часта продукції в обсягу реалізації напоїв на експорт досягає до 50%. Динаміка частки даної продукції в обсягу реалізації напоїв та обсягу реалізації напоїв на експорт представлені на рис. 2.4.

Якщо розглядати обсяги зовнішньої торгівлі алкоголем за його видами в 2022 році в млн. дол, то зазначимо, що найбільшим є обсяг експорту та імпорту міцних напоїв. Їх частка є значно більшою, ніж інших видів алкоголю.

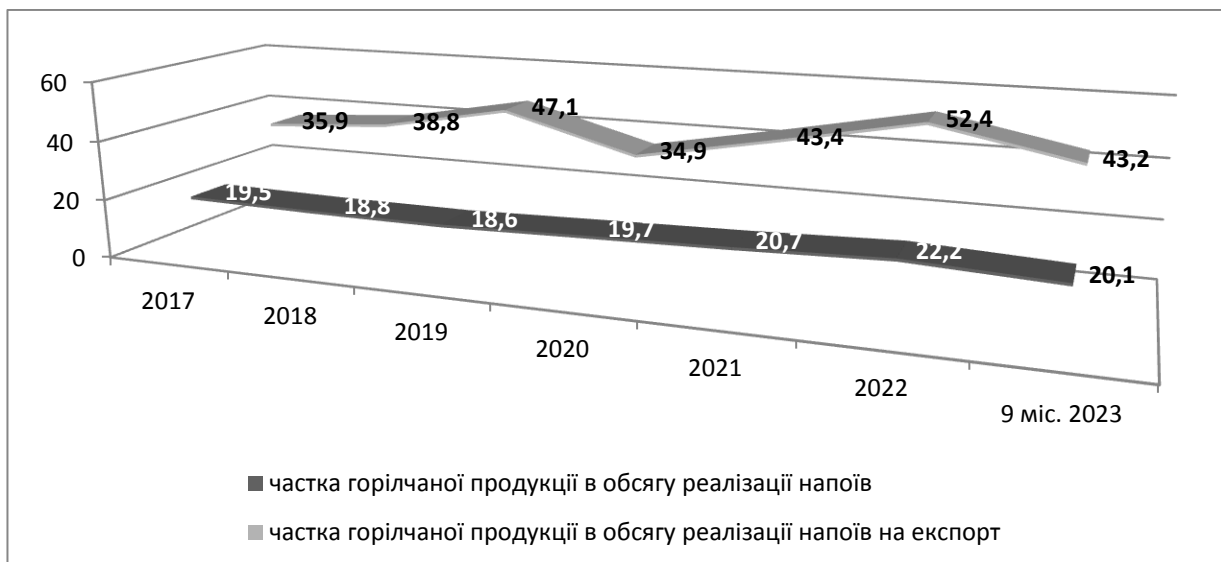

Рис. 2.4. Частка горілчаної продукції в обсягу реалізації напоїв за 2017 – 2023 роки, % (розроблено за [34])

Обсяги та структура зовнішньої торгівлі алкоголем в 2022 році представлена на рис. 2.5.

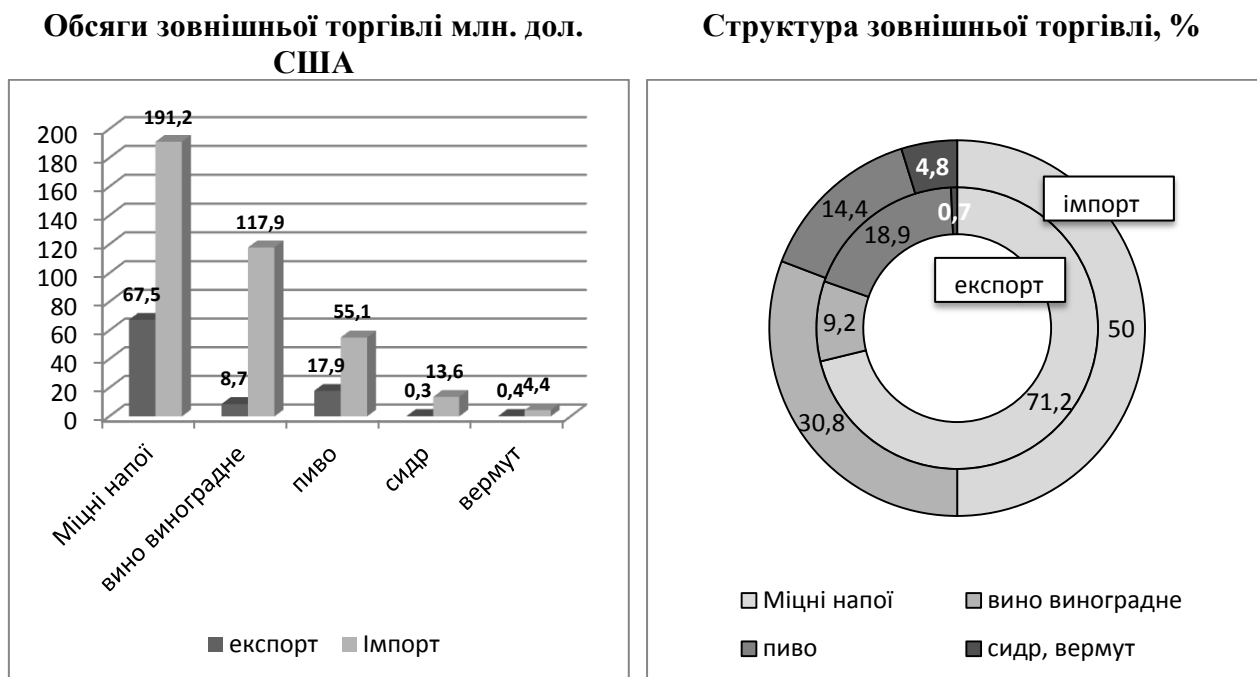

Рис. 2.4. Обсяги та структура зовнішньої торгівлі алкоголем України в 2022 році (розроблено за [35])

Ринок алкогольних напоїв в Україні – це кілька десятків великих та середніх легальних компаній, які постачають українцям міцні, і не дуже напої. У сегменті міцних напоїв, насамперед горілки, лідерами залишалися "Баядера груп", Global Spirits та Nemiroff, кожен із яких утримував свої позиції на ринку, а дехто їх і наростив за рахунок розширення експорту. Алкогольний холдинг Global Spirits у стислі терміни здійснив релокацію та запустив виробництво алкогольних напоїв у Грузії та продовжує забезпечувати працівників в Україні роботою, справно сплачувати податки до бюджету. Задля збільшення обсягів експорту інший український холдинг – Bayadera Group – відкриває власне представництво у Польщі й вже виходить щодо цього питання на фінішну пряму.

Для виходу з піке провідні гравці ринку алкогольних напоїв, окрім активізації експортних зусиль, вдосконалюють власну цінову політику, здійснюють преміумізацію асортименту продукції, виводять на ринок напої патріотичних торговельних марок, досконаліше вивчають вподобання споживачів та скорочують видатки бізнесу.

Отже, в Україні відбувається певна поляризація споживацької поведінки. Частина споживачів орієнтується на преміумсегмент, а багато кому доводиться економити. Виробникам залишається відстежувати настрої споживачів та підлаштовуватися до них. Фахівці кажуть про схожий поляризаційний тренд і на світовому ринку.

Слід відзначити, що функціонування ринку алкогольних напоїв та ведення підприємницької діяльності на ньому характеризується достатнім рівнем контролю та впливу з боку держави. Нормативні акти вітчизняного законодавства, що нині діють та регулюють виробництво алкогольних напоїв та їх обігу, представлені на рис. 2.6.

Проведений аналіз нормативної бази регулювання виробництва та обігу алкогольних напоїв в Україні виявив широкий спектр напрямів діяльності державних органів та держави в цілому.

Таким чином з проведеного дослідження зробимо висновок, що зниження загальних обсягів виробництва в лікєро-горілчаній галузі свідчить про ряд невирішених проблем. Незважаючи на сучасні виробничі потужності, які українські виробники мають для виробництва якісної продукції, знання та досвід у виробництві якісних алкогольних напоїв, а також доступ до сировини, фінансування лікєро-горілчаній промисловості є серйозною проблемою для багатьох підприємств. На протязі досліджуваного періоду, галузь відчувала відсутність достатнього фінансування з боку держави та комерційних банків. Залежність цієї галузі від фінансових ресурсів та проблеми їх залучення є серйозними перешкодами для її подальшого розвитку.

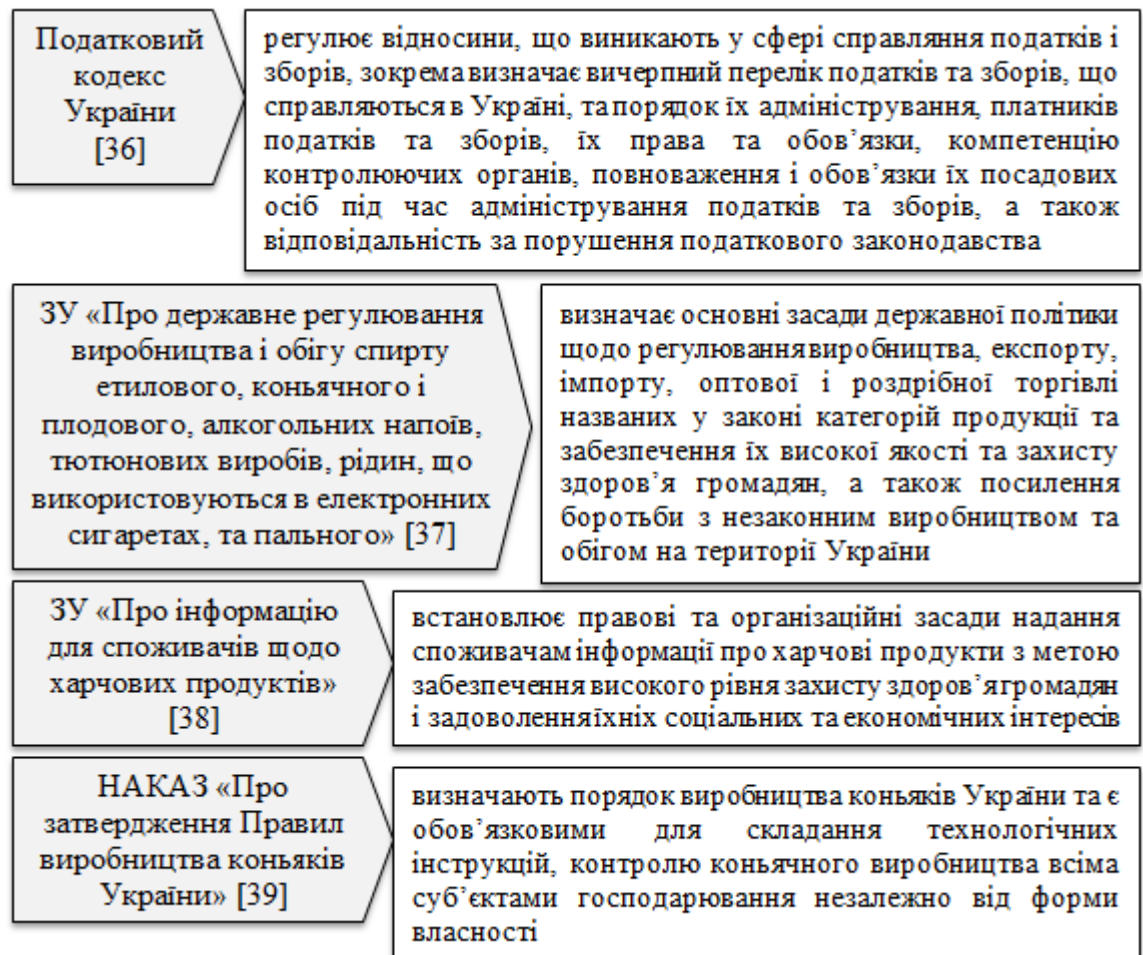

Рис. 2.6. Нормативні акти, що регулюють виробництво та обіг алкогольних напоїв в Україні (розроблено за [36 - 39])

Системність та ємність державного контролю і регулювання даної галузі потребує подальшої активної участі держави та основних її органів щодо підтримки вітчизняних виробників не лише у нормативно-правовому полі, а й за рахунок створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та міжнародної співпраці. Проведений аналіз сучасного стану ринку алкогольних напоїв визначив, що попри всі складнощі та шалений вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, вітчизняні підприємства продовжують не лише працювати в межах країни, а й нарощувати виробництво та виходити на міжнародні ринки [40, с. 106].

2.2. Оцінка стану кредитування банками України лікєро-горілочної галузі

Залежність лікєро-горілочної галузі від фінансових ресурсів та проблеми їх залучення є серйозними перешкодами для її подальшого розвитку. Дослідники вважають, що брак необхідних обсягів кредитування лікєро-горілочаних підприємств визваний складним процесом отримання кредитів, відсутністю гарантій погашення кредиту, високими процентними ставками, а також тим, що дані підприємства не завжди готові до відповідальної поведінки в умовах кредитування [41, с. 72].

Іншою проблемою є відсутність адекватної оцінки ризиків при кредитуванні лікєро-горілочної галузі. Це може призвести до неповернення кредитів, що становить загрозу для фінансової стійкості банків.

Проблеми галузі пов'язані також і з загальною тенденцією стану корпоративного кредитування в Україні (рис. 2.7).

З рис. 2.7 видно, що кредитування бізнесу з 2013 по 2021 роки розвивалось дуже повільно. Інфляція, уповільнена динаміка економічного розвитку, викликана жорсткою монетарною політикою НБУ, зростання непрацюючих кредитів бізнесу спонукали банки на вкладення коштів в менш ризикові активи, зростання процентних ставок на сприяло активному

розвитку кредитування суб'єктів господарювання, у тому числі і підприємств лікєро-горілочної галузі. Кредитування корпоративного сектору в 2022 - 2023 роках здійснювалось в основному тільки стратегічних галузей (а лікєро-горілочна галузь не вважається стратегічною в умовах воєнних дій) і більшою часткою під пільгові державні програми.

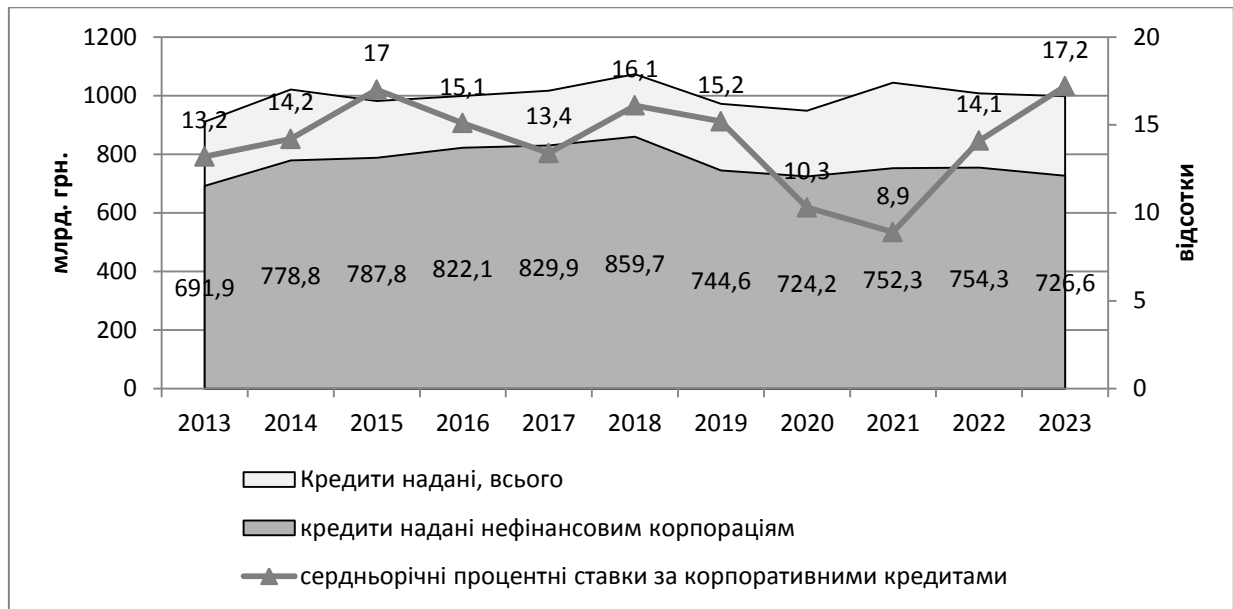

Рис. 2.7. Стан корпоративного кредитування банківського сектору України за 2013 – 2023 роки, станом на кінець року (розроблено за [42])

Лікєро-горілочна галузь є часткою харчової промисловості, а харчову промисловість включають до переробної промисловості. Отже, розглянемо динаміку кредитування переробної промисловості за останні декілька років (табл. 2.2).

Таблиця 2.2
Динаміка банківських кредитів, наданих в переробну промисловість (розроблено за [42])

Дата	Кредити надані нефінансовим корпораціям		У тому числі в переробну галузь	
	Млн. грн.	%	Млрд. грн.	%
01.01.2017	822114	100	204255	24,8
01.01.2018	829932	100	203568	24,5
01.01.2019	859740	100	209393	24,4
01.01.2020	744648	100	176412	23,7
01.01.2021	724157	100	171625	23,7
01.01.2022	752324	100	176043	23,4
01.01.2023	754371	100	123863	16,4
01.01.2024	735295	100	107956	14,7

З табл. 2.2 видно, що з 2017 по 2021 рік спостерігалось поступове зниження обсягів банківських кредитів, наданих нефінансовим корпораціям. Це було визване банківською кризою, нестабільністю економічної та політичної ситуації в країні, інфляцією, девальвацією гривні та зростанням обсягів прострочених кредитів. На 01.01. 2022 року банки дещо збільшили обсяг корпоративного кредитування і змогли залишити цей рівень на протязі усього року, але станом на 01.01.2024 року він не перевищує довоєнний рівень. Щодо кредитування підприємств переробної промисловості, то не зважаючи на те, що обсяг наданих кредитів за досліджуваний період коливався від найвищого (209,4 млрд. грн. станом на 01.01.2019 року) до найнижчого (107,0 млрд. грн. станом на 01.01.2024 року), частка його в загальному обсягу наданих кредитів має стійку тенденцію до зниження (з 24,8% станом на 01.01.2016 року до 14,7% станом на 01.01.2024 року). Наочно темпи зростання обсягів банківського кредитування з 2017 по 2023 рік представлені на рис. 2.8.

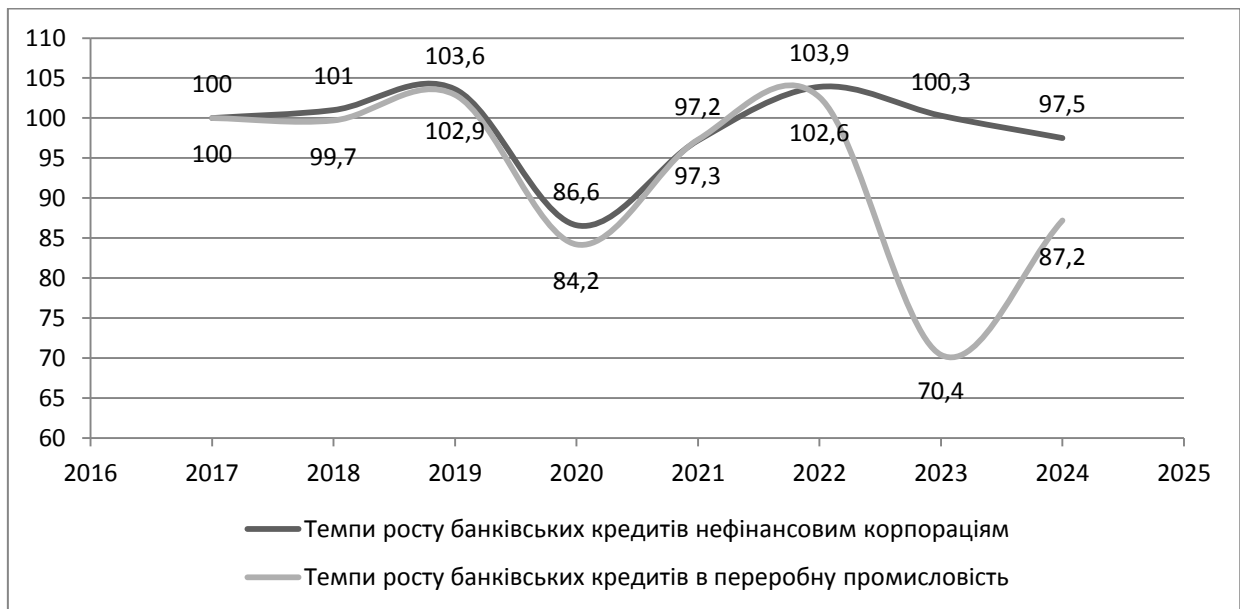

Рис. 2.8. Темпи зростання обсягів банківського кредитування з 2017 по 2023 рік, станом на кінець року, % (розроблено за [42])

Отже, з рис. 2.8 видно, що динаміка темпів росту банківських кредитів в переробну промисловість України за досліджуваний період відповідала

темпам росту кредитів, наданих нефінансових корпораціям за усіма галузями до кінця 2021 року. Як ми вже зазначали, зменшення темпів зростання кредитування переробної промисловості в воєнний період визвано пріоритетом надання кредитів перш за все в стратегічні галузі економіки України.

Дані щодо кредитування харчової промисловості банківської системою України не публікуються в статистичних даних НБУ. Нами проаналізована звітність п'яти банків (3 державних та 2 з приватним капіталом), які є активними кредиторами реального сектору економіки щодо спрямування позикових коштів в харчову промисловість. Частка даних банків в загальному обсягу кредитування юридичних осіб по банківській системі України станом на початок 2024 року складала 57%. В таблиці 2.3 наведена динаміка наданих кредитів підприємствам харчової промисловості банками України з 2017 по 2023 роки.

Як видно з табл. 2.3, найбільший обсяг наданих кредитів у харчову промисловість за досліджуваний період спостерігається у АТ «Ощадбанк». Так станом на початок 2024 року ця сума складала 7437 млн. грн. і була на 10095 млн. грн. менше показника 2017 року. Другим по розміру кредитів підприємствам харчової промисловості по стану на початок поточного року є ПУМБ. ПУМБ наростив обсяги кредитування харчової промисловості за досліджуваний період в чотири рази (з 454 млн. грн. станом на кінець 2017 року до 1737 млн. грн. станом на початок 2024 року).

АТ «Укрексімбанк» також кредитує дану галузь промисловості, станом на кінець 2023 року банком надано кредитів на суму 1462 млн. грн., що на 375 млн. грн. менше ніж наприкінці 2017 року. Значно зросли обсяги кредитів підприємствам даної галузі від АТ КБ «ПриватБанк» зі 164 млн. грн. на 31.12. 2017 року до 690 млн. грн. на 01.01.2024 року. Також удвічі збільшив кредитування харчової промисловості АБ «Південний» (з 276 млн. грн. станом на кінець 2017 року до 438 млн. грн. станом на початок 2024 року).

Якщо ж розглядати загальний обсяг кредитування підприємств харчової промисловості по досліджуваним банкам, то можемо спостерігати тенденцію до поступового зниження надання позикових коштів в дану галузь. З 2017 року по 2023 рік досліджувані банки знизили обсяг кредитів в харчову промисловість на 42%, при зростання загального кредитного портфеля на 7%.

Таблиця 2.3

Динаміка кредитів наданих банками України в харчову промисловість за 2017 – 2023 роки, станом на кінець року, млн. грн. (розроблено за [43 - 47])

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Відхи- лення 2023/ 2017
ПриватБанк								
Кредити надані в реальний сектор економіки, з них	7857	14857	15965	13473	17328	27462	32529	24672
в харчову промисловість	164	495	498	472	462	614	690	526
Ощадбанк								
Кредити надані в реальний сектор економіки, з них	121083	122241	106832	76866	70743	91788	102310	-18773
в харчову промисловість	17532	19617	15816	14940	5159	6678	7437	-10095
Укрексімбанк								
Кредити надані в реальний сектор економіки, з них	115936	137276	106482	96060	86720	103690	112175	-3761
в харчову промисловість	1837	2358	1917	1613	1924	1616	1462	-375
ПУМБ								
Кредити надані в реальний сектор економіки, з них	25325	25055	25358	26473	36422	40914	43160	17835
в харчову промисловість	454	576	608	693	1013	1496	1737	1283
Південний								
Кредити надані в реальний сектор економіки, з них	17154	17157	14262	18457	20283	18307	17319	165
в харчову промисловість	276	318	269	442	462	446	438	162
Разом по банкам								
Кредити надані в реальний сектор економіки, з них	287355	316586	268899	231329	231496	282161	307493	20138
в харчову промисловість	20263	23364	19108	18160	9020	10850	11764	-8499

Зауважимо також, в кожному з досліджуваних банків частка кредитів, наданих підприємствам харчової промисловості має не велику частку у порівнянні з іншими галузями (рис. 2.9).

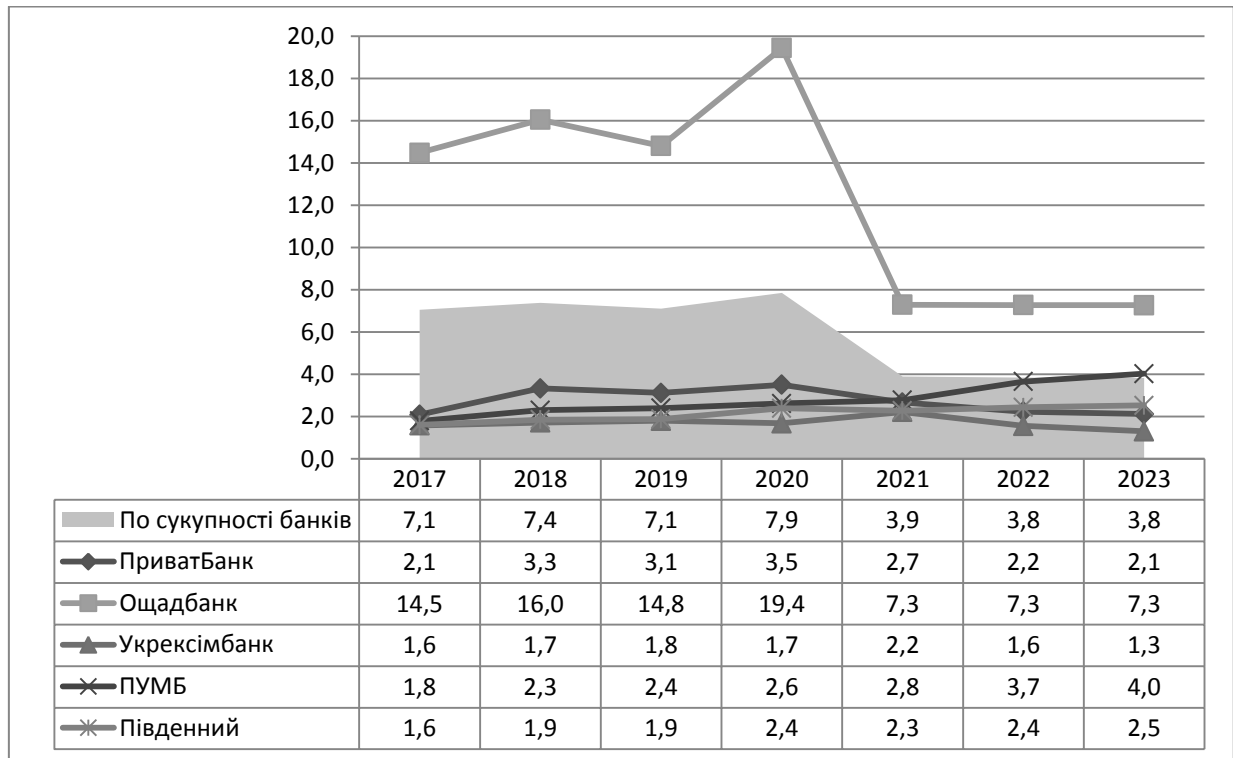

Рис. 2.9. Динаміка частки кредитів, наданих підприємствам харчової промисловості в загальному обсягу кредитів реальному сектору економіки України, % (розроблено за [43 - 47])

З рис. 2.9 видно, що найбільша частка кредитів в харчову промисловість серед інших галузей реального сектору економіки України надана АТ «Ощадбанк» (7,3% станом на початок 2024 року), яка скоротилась в два рази за досліджуваний період, найменша – в АТ «Укресімбанк» (1,3%), яка за досліджуваний період не змінилась, також не змінилась частка даних кредитів і в АТ КБ «ПриватБанк» (2,1% від загального обсягу). Вдвічі зросла частка даних кредитів в АТ «ПУМБ» (з 1,8% станом на кінець 2017 року до 4,0% станом на початок 2024 року) та 1,5 рази в АБ «Південний» (з 1,6% станом на кінець 2017 року до 2,5% станом на початок 2024 року).

Нами розрахована частка кредитів, наданих в харчову промисловість в цілому в п'яти досліджуваних банках. Вона складає станом на початок 2024 року 3,8% і знизилась в два рази починаючи з 2021 року. Можемо умовно

припустити, що такий відсоток кредитних вкладень в підприємства харчової промисловості може поширюватись і в цілому на банківську систему, 2,5 відсотка з яких припадає на кредитування лікєро-горілочної галузі (виходячи зі структури реалізації). Отже, можна скласти умовну динаміку обсягу кредитних коштів, спрямованих в підприємства лікєро-горілочної галузі за останні 8 років (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Динаміка кредитів, спрямованих в харчову промисловість України за 2017 – 2023 року, станом на кінець року, млрд. грн. (розроблено за [43 - 47])

Отже, не зважаючи на те, що харчова промисловість входить в склад стратегічно важливих для економіки України в воєнний період галузей, обсяги кредитування підприємств даної галузі мають тенденцію до зниження (у тому числі і в виробництво лікєро-горілочної продукції), що потребує розробки заходів щодо рішення даної проблеми.

2.3. Оцінка кредитоспроможності позичальника на прикладі ТОВ «ІНГ-ТРАНС»

Одним з великих оптових торговців вітчизняних та зарубіжних алкогольних напоїв є товариство з обмеженою відповідальністю «ІНГ-ТРАНС». Основні відомості про підприємство представлено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Основні відомості про ТОВ ІНГ-ТРАНС» (розроблено за [48])

Елементи	Характеристика елементів
Назва підприємства: повна, скорочена, англійською мовою	Товариство з обмеженою відповідальністю «ІНГ-ТРАНС», ТОВ «ІНГ-ТРАНС», «ING-TRANS» LTD
Дата створення	Серпень 2015 року
Код ЄДРПОУ	39958625
Адреса	Україна, 04050, місто Київ, вулиця Січових Стрільців, будинок 21
Засновники, частки в статутному капіталі	Губарєв Андрій Павлович, 50% в статутному капіталі Губарєв Павло Анатолійович, 50% в статутному капіталі
Основний вид діяльності	Оптова торгівля напоями
Інші види діяльності	Неспеціалізована оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами

ТОВ «ІНГ-ТРАНС» є підприємством оптової торгівлі, яке має на території України 10 філій. ТОВ «ІНГ-ТРАНС» постачає алкогольні напої в великі роздрібні торгові мережі, здійснює зовнішньоекономічну діяльність з країнами Європи. Є дистриб'ютором відомих алкогольних виробників. Біля 60% реалізації підприємства припадає на лікєро-горілчані вироби. Підприємство працює з постачальниками на основі комерційного кредиту з відстрочкою платежу за товар на строк з 10 до 60 днів, також надає комерційний кредит своїм покупцям.

Підприємство користується банківськими кредитами в оборотні кошти для здійснення своєї статутної діяльності. ТОВ «ІНГ-ТРАНС» є постійним клієнтом АТ «ОПТ Банк», має бездоганну кредитну історію. Проведемо оцінку кредитоспроможності позичальника ТОВ «ІНГ-ТРАНС».

Оцінюючи кредитоспроможність позичальника, комерційні банки України керуються власними положеннями та методиками, в основу яких

покладено методичні рекомендації Національного банку України. Водночас НБУ не забороняє банкам самотійно встановлювати додаткові критерії аналізу фінансового стану позичальника, що підвищують вимоги до показників з метою адекватної оцінки кредитних ризиків і належного контролю за ними.

АТ «ОПТ Банк» здійснює оцінку кредитоспроможності своїх клієнтів за внутрішньою методикою. Дана методика передбачає його проведення шляхом аналізу кількісних та якісних показників. Щодо кількісних, то основним законодавчо визначеним способом є інтегральна оцінка кредитоспроможності позичальника та визначення його належності до певного класу, яка спирається на рекомендації НБУ в Постанові №351 «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» [21]. Перелік якісних показників та їх питома вага визначається власне банком та є невід'ємною частиною процесу аналізу кредитоспроможності позичальника.

Розрахунок інтегрального показника із застосуванням логістичної моделі здійснюється за такою формулою [21]:

$$Z = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_i * x_i \quad (2.1)$$

де Z - інтегральний показник;

x_i - показники, що визначаються на підставі фінансових коефіцієнтів, розрахованих за даними фінансової звітності боржника - юридичної особи, з урахуванням установлених Національним банком діапазонів для кожного фінансового показника;

β_i - коефіцієнти логістичної моделі, що визначаються з урахуванням вагомості показників;

β_0 - вільний член логістичної моделі, значення якого актуалізується Національним банком.

Визначення кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» за методикою АТ «ОПТ БАНК» здійснюємо за декількома етапами.

Перший етап. На основі звітності підприємства (Додаток А,Б) визначаємо вид його діяльності. Отже, згідно з даними, наведеними у офіційній фінансовій звітності, ТОВ «ІНГ-ТРАНС» відноситься до групи

оптової торгівлі, що, відповідно до класифікації, наведеної у Положенні НБУ, є складовою групи G.

Другий етап. Обираємо від розміру підприємства в залежності від кількості працюючих та обсягу валового доходу. Відносимо ТОВ «ІНГ-ТРАНС» до типу великих підприємств, тому що валовий дохід підприємства за останні роки перевищував 5 млн. ЄВРО за середньорічним курсом НБУ.

Третій етап. Обираємо дискримінантна модель інтегрального показника кредитоспроможності позичальника згідно внутрішньої методики банку. Вона має вигляд [21]:

$$Z = 2,094 + 0,389 \times X_2 + 0,466 \cdot X_5 + 0,523 \cdot X_6 + 0,265 \times X_7 + 0,576 \cdot X_8 + 0,279 \cdot X_{13} + 0,237 \times X_{17} \quad (2.2)$$

Четвертий етап. Розраховуємо коефіцієнти моделі (K) в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Розрахунок коефіцієнтів для інтегральної моделі визначення кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» за 2021 – 2023рр, станом на кінець року (розраховано автором)

K	Назва	Формула	2021	2022	2023
K ₂	показники загальної ліквідності	(ф. 1 р. 1125 + р. 1100 + р. 1110 + р. 1165 гр. 4)/ф. 1 р. 1695 гр. 4	0,716	0,811	0,874
K ₅	показники оборотності запасів	(ф. 1 р. 1100 + р. 1110 гр. 4) x 365/ф. 2 р. 2050 гр. 3	23,2	20,5	20,3
K ₆	Спроможність обслуговування боргу валовим прибутком	(ф. 2 р. 2090 - р. 2095 гр. 3)/ (ф. 1 р. 1510 + р. 1515 + р. 1600 + р. 1610 - р. 1165 гр. 4)	12,53	14,8	20,18
K ₇	показники заборгованості	(ф. 1 р. 1510 + р. 1515 + р. 1600 + р. 1610 гр. 4) /ф. 1 р. 1300 гр. 4	0,121	0,118	0,091
K ₈	показники оборотності кредиторської заборгованості	(ф. 1 р. 1615 гр. 4 x 365)/ ф. 2 р. 2050 гр. 3	35,2	25,77	24,95
K ₁₃	показники частки неопераційних елементів балансу	(ф. 1 р. 1000 + р. 1030 + р. 1035 + р. 1040 + р. 1045 + р. 1050 + р. 1090 + р. 1155 + р. 1160 + р. 1190 гр. 4) /ф. 1 р. 1300 гр. 4	0,081	0,109	0,11
K ₁₇	показники покриття фінансових витрат валовим прибутком	(ф. 2 р. 2090 - р. 2095 гр. 3)/ (ф. 2 р. 2250 - р. 2220 гр. 3)	62,29	71,27	87,93

П'ятий етап. Для кожного показника Положення НБУ [21] передбачає наявність внутрішньої шкали і, в залежності від того, до якого діапазону

входить отримане значення, здійснюється його коригування. Для цього, в першу чергу, отримані в табл. 2.5 результати приводимо до відсоткового значення, та в залежності від того, в які межі входить кожний показник, отримує значення коефіцієнтів (X). В табл. 2.6 розраховуємо скориговані показники для розрахунку інтегрованого показника кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС».

Таблиця 2.6

Скориговані значення показників інтегральної моделі визначення кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» за 2021 – 2023рр, станом на кінець року (розраховано автором)

Фінансові показники (К)							Діапазони фінансових показників, %		Показники X_i			
К	Розрахункове значення			Скориговане значення, %			Мін.	Макс.	X_i	2021	2022	2023
	2021	2022	2023	2021	2022	2023						
K_2	0,716	0,811	0,874	71,6	81,1	87,4	74,3	99,1	X_2	0,351	0,351	0,351
K_5	23,2	20,5	20,3	2320	2050	2030	< 2449,0		X_5	-0,451	-0,451	-0,451
K_6	12,53	14,8	20,18	1253	1480	2018	>742,8		X_6	1,198	1,198	1,198
K_7	0,121	0,118	0,091	12,1	11,8	9,1	9,0	36,1	X_7	0,36	0,36	0,36
K_8	35,2	25,77	24,95	3520	2577	2495	1272,5	3389,3	X_8	0,535	0,512	0,512
							3389,3	6001,2				
K_{13}	0,081	0,109	0,11	8,1	10,9	11	8,4	13,2	X_{13}	0,259	0,259	0,259
K_{17}	62,29	71,27	87,93	6229	7127	8793	>1915,6		X_{17}	1,081	1,081	1,081

Шостий етап. Розраховуємо інтегральний показник кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» в динаміці за досліджуваних три роки в табл. 2.7.

Сьомий етап. За розрахованим інтегральним показником кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» визначаємо клас позичальника за кожним роком на рис. 2.11.

Отже, отриманий розрахунок інтегрального показника кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» свідчить, що він входить до діапазону значень, який відповідає першому класу позичальника. Дані результати демонструють високий рівень кредитоспроможності підприємства, що свідчить про те, що при необхідності залучення коштів фінансовий стан ТОВ «ІНГ-ТРАНС» дозволить виконати перед банком свої

зобов'язання та вчасно повернути не лише кредитні кошти, а й банківські відсотки за їх користування.

Таблиця 2.7

Розрахунок інтегрального показника кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» за 2021 – 2023рр (розраховано автором)

X	Станом на кінець року			β		$\beta \cdot X$, станом на кінець року		
	2021	2022	2023			2021	2022	2023
X_2	0,351	0,351	0,351	β_2	0,389	0,137	0,137	0,137
X_5	-0,451	-0,451	-0,451	β_5	0,466	-0,210	-0,210	-0,210
X_6	1,198	1,198	1,198	β_6	0,523	0,627	0,627	0,627
X_7	0,36	0,36	0,36	β_7	0,265	0,095	0,095	0,095
X_8	0,535	0,512	0,512	β_8	0,576	0,308	0,295	0,295
X_{13}	0,259	0,259	0,259	β_{13}	0,279	0,072	0,072	0,072
X_{17}	1,081	1,081	1,081	β_{17}	0,237	0,256	0,256	0,256
	x	x	x	β_0	2,094	x	x	x
	x	x	x	Z		3,379	3,366	3,366

Восьмий етап. Окрім кількісної оцінки, банк проводить аналіз якісних показників, що прямо впливають на рівень кредитоспроможності позичальника. До них, зокрема, відноситься якість менеджменту, історія відносин з банком, наявність бізнес-плану, доля ринку, розмір і період існування підприємства тощо.

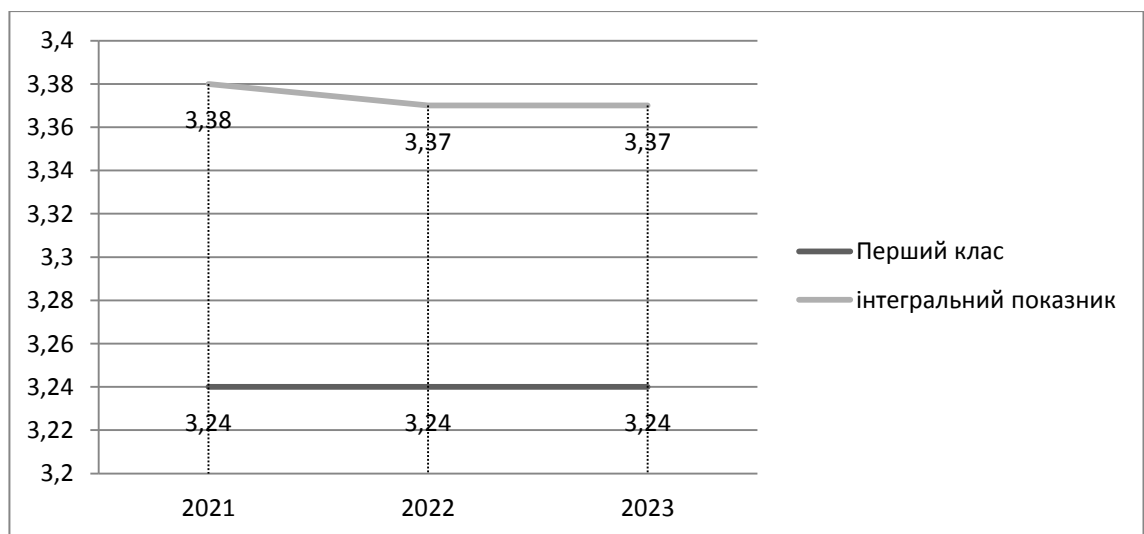

Рис. 2.11. Визначення класу позичальника ТОВ «ІНГ-ТРАНС» (розраховано автором)

В залежності від вибору якісних показників розраховується загальний якісний показник (від 0 до 100 відсотків). Перелік передбачених значень цих показників одночасно є нормативними базами для їх оцінки. Даний перелік, а також розподіл відповідних бальних оцінок наведений у внутрішньому положенні (методиці) оцінки кредитоспроможності АТ «ОТП Банк». Формула загального якісного показника наступна [49, с. 98]:

$$Y = \frac{(\sum_{i=1}^n w_i * Q_i + C)}{D} + A \quad (2.3)$$

де Q_i – бали по показникам;

w_i – відповідні ваги по показникам;

C – вільний член;

D – коефіцієнт масштабу;

A – додаток коригування.

На рис. 2.12 наведемо перелік якісних показників оцінки кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» та визначимо їх бали.

Отже, підставимо наведені з рис. 2.12 значення у формулу 2.3. Всі вихідні розрахункові дані наведені у внутрішній документації банку та постійно актуалізуються. Таким чином, отримаємо:

$$Y = \frac{(48,5 - 7,5)}{50} * 100 + 15\% = 94,3\% \quad (2.4)$$

Отже, як бачимо з наведених розрахунків, аналіз якісних показників ще раз підтверджує високий рівень кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС».

Далі доцільно розрахувати ймовірність настання дефолту на підприємстві за такою формулою:

$$PD = PD_{min} + (1 - Y)(PD_{max} - PD_{min}) \quad (2.4)$$

де PD_{max} – верхня межа діапазону значень дефолту для відповідного фінансового класу,

PD_{min} – нижня межа,

Y – загальний якісний показник.

Таким чином, банк визначає показник ймовірності дефолту в межах установленого діапазону з урахуванням динаміки фактичних значень інтегрального показника, якості менеджменту юридичної особи, ринків збуту

продукції, наявності бізнес-планів, рейтингів та інших подій та обставин, що можуть вплинути на своєчасність та повноту погашення боргу. Межі діапазону значень дефолту ранжовані відповідно до класу позичальника та наведені у внутрішньому положенні банку.

П о к а з н и к и к р е д и т о с п р о м о ж н о с т і	Структура власності	3
	Якість менеджменту	5
	Розмір і період існування підприємства	4
	Якість фінансової звітності	5
	Взаємовідносини з покупцями/постачальниками	4
	Технології та продукція	1
	Доля ринку	2
	Ризик торгівельної галузі	2
	Сезонність, циклічність та потенціал ринку	4
	Якість обслуговування боргу та взаємовідносини з Банком	8
	Покриття боргу	5
	Наявність бізнес-плану	5
	Наявність рейтингу присвоєного міжнародною компанією	3

Рис. 2.12. Оцінка якісних показників кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» (розроблено автором)

Отже, для ТОВ «ІНГ-ТРАНС», позичальника першого класу, формула для розрахунку ймовірності виникнення дефолту матиме наступний вигляд:

$$PD = 0,005 + (1 - 0,94) (0,018 - 0,005) = 0,00578 \quad (2.5)$$

У відсотковому вираженні ймовірність виникнення дефолту складає 0,58%. Це означає досить низький рівень можливості виникнення дефолту на досліджуваному підприємстві та вкотре підкріплює отримані результати щодо високого рівня кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС». Це дає

можливість наявності позитивних прогнозів щодо кредитного рейтингу підприємства в майбутньому.

З наведеного в розділі 2 дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Проведений аналіз сучасного стану ринку алкогольних напоїв визначив, що попри всі складнощі та шалений вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, вітчизняні підприємства продовжують не лише працювати в межах країни, а й нарощувати виробництво та виходити на міжнародні ринки

2. Дослідники вважають, що брак необхідних обсягів кредитування лікєро-горілочаних підприємств визваний складним процесом отримання кредитів, відсутністю гарантій погашення кредиту, високими процентними ставками, а також тим, що дані підприємства не завжди готові до відповідальної поведінки в умовах кредитування. Проблеми галузі пов'язані також і з загальною тенденцією стану корпоративного кредитування в Україні.

3. Динаміка темпів росту банківських кредитів в переробну промисловість України за досліджуваний період відповідала темпам росту кредитів, наданих нефінансових корпораціям за усіма галузями до кінця 2021 року, зменшення темпів зростання кредитування переробної промисловості в воєнний період визвано пріоритетом надання кредитів перш за все в стратегічні галузі економіки України.

4. Лікєро-горілочана галузь є складовою харчової промисловості. Аналіз п'яти банків, які є активними кредиторами реального сектору економіки показав, що найбільший обсяг наданих кредитів у харчову промисловість за досліджуваний період спостерігається у АТ «Ощадбанк». Другим по розміру зазначених кредитів по стану на початок поточного року є ПУМБ. ПУМБ наростив обсяги кредитування харчової промисловості за досліджуваний період в чотири рази. Значно зросли обсяги кредитів

підприємствам даної галузі від АТ КБ «ПриватБанк». Також удвічі збільшив кредитування харчової промисловості АБ «Південний».

5. Якщо ж розглядати загальний обсяг кредитування підприємств харчової промисловості по досліджуваним банкам, то можемо спостерігати тенденцію до поступового зниження надання позикових коштів в дану галузь. З 2017 року по 2023 рік досліджувані банки знизили обсяг кредитів в харчову промисловість на 42%, при зростанні загального кредитного портфеля на 7%.

6. В кожному з досліджуваних банків частка кредитів, наданих підприємствам харчової промисловості має не велику частку у порівнянні з іншими. Найбільша частка кредитів в харчову промисловість серед інших галузей реального сектору економіки України надана АТ «Ощадбанк» (7,3% станом на початок 2024 року), яка скоротилась в два рази за досліджуваний період, найменша – в АТ «Укрексімбанк» (1,3%), яка за досліджуваний період не змінилась, також не змінилась частка даних кредитів і в АТ КБ «ПриватБанк» (2,1% від загального обсягу). Вдвічі зросла частка даних кредитів в АТ «ПУМБ» (з 1,8% станом на кінець 2017 року до 4,0% станом на початок 2024 року) та 1,5 рази в АБ «Південний» (з 1,6% станом на кінець 2017 року до 2,5% станом на початок 2024 року).

7. Частка кредитів, наданих в харчову промисловість в цілому в п'яти досліджуваних банках складає станом на початок 2024 року 3,8% і знизилась в два рази починаючи з 2021 року. Умовно припускаємо, що такий відсоток кредитних вкладень в підприємства харчової промисловості може поширюватись і в цілому на банківську систему, 2,5 відсотка з яких припадає на кредитування лікєро-горілочної галузі (виходячи зі структури реалізації). Таким чином можна зробити висновок, що кредитування лікєро-горілочної галузі банками України здійснюється дуже незначними обсягами в порівнянні з іншими галузями реального сектору економіки.

8. Не зважаючи на те, що харчова промисловість входить в склад стратегічно важливих для економіки України в воєнний період галузей,

обсяги кредитування підприємств даної галузі мають тенденцію до зниження (у тому числі і в виробництво лікєро-горілочної продукції), що потребує розробки заходів щодо рішення даної проблеми.

9. В роботі досліджено кредитоспроможність одного з великих постачальників лікєро-горілочних напоїв в роздрібну торгівлю України – ТОВ «ІНГ-ТРАНС». ТОВ «ІНГ-ТРАНС» є підприємством оптової торгівлі, яке має на території України 10 філій. ТОВ «ІНГ-ТРАНС» постачає алкогольні напої в великі роздрібні торгові мережі, здійснює зовнішньоекономічну діяльність з країнами Європи. Є дистриб'ютором відомих алкогольних виробників. Біля 60% реалізації підприємства припадає на лікєро-горілочні вироби. Підприємство користується банківськими кредитами в оборотні кошти для здійснення своєї статутної діяльності. ТОВ «ІНГ-ТРАНС» є постійним клієнтом АТ «ОПТ Банк», має бездоганну кредитну історію.

10. АТ «ОПТ Банк» здійснює оцінку кредитоспроможності своїх клієнтів за внутрішньою методикою. Дана методика передбачає його проведення шляхом аналізу кількісних та якісних показників. Отриманий розрахунок інтегрального показника кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» свідчить, що він входить до діапазону значень, який відповідає першому класу позичальника. Дані результати демонструють високий рівень кредитоспроможності підприємства, що свідчить про те, що при необхідності залучення коштів фінансовий стан ТОВ «ІНГ-ТРАНС» дозволить виконати перед банком свої зобов'язання та вчасно повернути не лише кредитні кошти, а й банківські відсотки за їх користування. Аналіз якісних показників ще раз підтверджує високий рівень кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС».

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТУВАННЯ БАНКОМ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ

3.1. Цифровізація як спосіб підвищення якості оцінки кредитоспроможності позичальника

Одним із шляхів удосконалення кредитування корпоративних клієнтів банківським сектором України є підвищення якості оцінки кредитоспроможності позичальника з ціллю уникнення ризиків неповернення наданого кредиту. Це можливо шляхом цифровізації оцінки кредитоспроможності позичальника.

На підставі вивчення матеріалів Національного банку України, спеціальної літератури та інтернет-джерел на тему сучасних цифрових технологій та способів їх застосування, можна виділити найбільш перспективні цифрові технології та напрямки, які з великою ефективністю можуть застосовуватися у сфері управління кредитним ризиком та оцінкою кредитоспроможності в Україні та світі:

- Big Data & AI;
- Машинне навчання;
- Роботизовані системи;
- Технології на основі розподіленого реєстру;
- Хмарні технології;
- RegTech & SupTech.

Наразі відбувається трансформація банків з класичних консервативних фінансових організацій до сучасних екосистем з диверсифікованим бізнесом, де частка безпосередньо банківських послуг поступово знижується. На даний момент вже набули широкого застосування такі технології як високошвидкісний інтернет, хмарні технології, технології безконтактних платежів, API, технології розпізнавання голосів та осіб. Останнім часом у зв'язку з колосальним зростанням обсягів цифрової інформації, особливої популярності набув напрям «Великі дані» (Big Data).

Дане зростання обсягів інформації обумовлене широким поширенням технологій та доступу до мережі Інтернет, внаслідок чого процес створення користувачами нової інформації став надзвичайно швидким і безперервним. До такої інформації можна віднести практично всі дані мережі Інтернет, які знаходяться у відкритому доступі: сайти інтернет-магазинів, сайти з пошуку роботи, соціальні мережі, ЗМІ, блоги та багато іншого.

З метою автоматизації аналізу та обробки даних, обсяг яких перевищує сотні терабайт і постійно збільшується, створено спеціальні алгоритми. Цю технологію прийнято називати "Big data". Іншими словами, «Big data» - це позначення структурованих та неструктурованих даних величезних обсягів і великого різноманіття, які ефективно обробляються горизонтально масштабованими програмними інструментами.

Особливо просунулися в аналізі великих даних банки. Такий підхід дозволяє автоматично виявляти шахрайські операції, оцінювати кредитоспроможність клієнтів, краще керувати ризиками. Найбільш ефективне використання великих даних відбувається в поєднанні з використанням штучного інтелекту, технологіями машинного навчання, обробки природної мови та інших технологій.

Машинне навчання – це технології, які дозволяють знаходити неочевидні взаємозв'язки даних. Питання визначення меж поняття «машинне навчання» є більш ніж актуальним і зараз проробляється рядом міжнародних організацій, наприклад, Базельським комітетом з банківського нагляду. Машинне навчання використовується у багатьох сферах для предикативного аналізу, виконання оптимізаційних завдань, класифікації даних, виявлення аномалій, і навіть для розпізнавання образів. У фінансовому секторі машинне навчання також використовується для аналізу ризиків, фінансового аналізу, маркетингу та реклами і т.д.

Технології обробки природної мови – це одне із напрямів на стику технологій машинного навчання та лінгвістики, які дозволяють комп'ютеру

проводити аналіз (інтерпретацію усної та письмової мови), а також генерувати природну мову. Дані технології дозволяють виявляти тематику, вказані факти та сутності, а також розрізняти тональність аудіозаписів та текстів, розробляти голосових помічників, чат-ботів.

Штучний інтелект (AI) можна визначити, як напрямок інформатики, що займається створенням комп'ютерів для виконання тих завдань, які раніше були підвладні лише людському мозку, наприклад, навчання, міркування, логічне побудова.

Технології Big Data у поєднанні з технологіями машинного навчання дозволяють проводити комплексний аналіз взаємозв'язків, швидко проводити обробку неструктурованих даних, а потім використовувати отримані результати при поточному моніторингу позичальників банку, для виявлення тривожних сигналів у фінансових показниках компаній, а також цілих галузях чи регіонах, тобто своєчасно виявляти зростання кредитного ризику. Очевидно, що ранні сигнали про зростання кредитного ризику залишають більше часу та можливостей для мінімізації втрат за цим ризиком. Також, великі дані після обробки можуть бути використані і в цілях визначення кредитоспроможності нових клієнтів-юридичних осіб.

Маючи найбільш повну картину, отриману після аналізу набагато більшого числа показників та факторів, банк має можливість максимально точно визначати фінансове становище клієнта та спрогнозувати перспективність угоди. Використовуючи великі дані, банки можуть отримувати та обробляти дані, що надходять з мінімальною затримкою.

Очевидно, що в найближчій перспективі аналіз поточного фінансового стану позичальника проводитиметься не за офіційною або управлінською звітністю, а виходячи з даних про його стан, які можуть бути зібрані в режимі реального часу з різних джерел. Крім того, великі дані можна використовувати для поглибленого аналізу минулих та поточних кредитних досьє, з метою пошуку прихованих, раніше невідомих причин, наслідків та закономірностей, які надалі можуть бути використані для оптимізації

фінансового аналізу та поточного моніторингу позичальників. Процес поглибленого вивчення та вилучення таких сирих прихованих даних, називається Data Mining (буквально «видобуток даних»). Слід зазначити, що в процесі роботи з даними поміняються і ролі співробітників банку, функції яких більше зміщуються в сторону контролю за роботою системи, та, за потреби, додаткової перевірки даних.

У кредитуванні із застосуванням Big Data може виявитися конкурентна перевага великих технологічних компаній та операторів зв'язку, які вийшли на ринок фінансових послуг, оскільки вони отримують можливість монетизувати накопичені ними масиви даних про споживачів. Дана модель у разі реалізації може кардинально змінити конкурентне середовище на фінансовому ринку та вплинути на підходи оцінки кредитоспроможності позичальників. Поєднання повної інформації про фінансове стан позичальника з інформацією про його потреби дозволяє продавати кредитні продукти з максимальною ефективністю одночасно мінімізуючи кредитний ризик.

НБУ очікує, що розвиток конкуренції на ринку послуг сприятиме також і розширенню переліку продуктів та послуг Бюро кредитних історій (БКІ) та підвищення їх якості. Послуги з надання кредитних звітів та скорингових оцінок будуть супроводжуватися впровадженням у практику роботи БКІ альтернативних джерел даних та моделей оцінки позичальників, включаючи поведінковий скоринг на основі даних соціальних мереж та інших доступних та легальних джерел даних, із застосуванням методів аналізу Big data для підвищення точності оцінки кредитоспроможності та платіжної дисципліни потенційних позичальників.

Ще одним із ключових напрямів у цифровізації є технологія розподілених реєстрів – децентралізований підхід до обміну та зберігання інформації, за якого:

- інформація надійно зберігається, тому що кожен учасник має свою повноцінну копію реєстру;

- синхронізація копій реєстру відбувається на основі протоколу досягнення розподіленого консенсусу, тобто угоди серед учасників на додавання нової інформації;
- кожен учасник взаємодії може мати доступ до історії транзакцій;
- актив може бути будь-яким;
- швидкі транзакції;
- угоди конфіденційні, а права сторін надійно захищено, що практично виключає можливість шахрайства;
- мінімальні комісії.

Яскравий приклад реалізації технології розподілених реєстрів – блокчейн.

Отже, на етапі цифрової трансформації відбувається скорочення мереж філій банків, у зв'язку з переходом на дистанційне обслуговування клієнтів. Різні сучасні можливості у діяльності банків поступово розширюються за рахунок використання передових технологій у сфері дистанційного обслуговування. На даний момент усі банки впроваджують сучасні практики віддаленої роботи з клієнтами, зокрема найактивніше це відбувається у банках-лідерах, автоматизуючи більш затребувані операції. Це відбувається через інтернет-банкінг, мобільний банкінг.

Більшість консалтингових компаній надає послуги розробки ІТ-систем для потреб замовника на різних платформах. У банківському секторі установи можуть звертатися за допомогою до консалтингових фірм у випадках, коли необхідна реструктуризація бази даних, аналіз роботи поточної банківської ІТ-системи, нової системи для розширення сфери послуг, що надаються і так далі. Завдяки впровадженню цифрових технологій банки стали більш клієнтоорієнтованими.

На етапі цифровізації банківського сектора виник і негативний тренд: загрози інформаційної безпеки, кіберзлочинність. Тому головним завданням у сфері розвитку цифрових технологій є забезпечення безпеки; захист від інформаційних загроз. Банки є провідними об'єктами кібератак.

Для вирішення різних питань, пов'язаних із функціонуванням банків у частині орієнтації на клієнта, керівники установ також вдаються до допомоги консультантів, наприклад, розробка різних систем лояльності чи впровадження нових програмних продуктів з метою охоплення різноманітних споживчих груп.

Головним завданням консультантів консалтингових компаній є надання керівництву банку допомоги у вирішенні поточних та стратегічних завдань, які можуть бути пов'язані не лише з процесами цифровізації. Консультанти допомагають побачити проблеми та пояснити причини їх виникнення.

Таким чином, міжнародний та український досвід демонструє, що багато цифрових технологій вже активно впроваджуються та використовуються банками та іншими учасниками фінансового ринку. Найбільші представники банків виробляють суттєві вкладення у розробку рішень на основі розглянутих технологій з метою їх розвитку та адаптації для завдань банку. Тому, як наслідок, особлива увага приділяється впровадженню цифрових технологій у сфері оцінки кредитоспроможності позичальників та управління кредитним ризиком, оскільки кредитування є одним із основних джерел доходу комерційного банку, а кредитний ризик - один з основних ризиків, з яким стикається банк. Про високі перспективи застосування цифрових технологій говорить і той факт, що важливість інновацій розуміють і регулятори, і учасники фінансового ринку.

3.2. Перспективи кредитування лікєро-горілочної галузі в умовах воєнного часу

Для того, щоб відбувався подальший активний розвиток лікєро-горілочної галузі, необхідно зробити кроки щодо поліпшення умов кредитування відповідних підприємств. Це пов'язано з загальними проблемами кредитування реального сектору економіки України.

Як зазначає О.Дзюблюк, потрібно зазначити, що ще до початку широкомасштабної воєнної агресії можливості отримання банківського кредиту для підприємств відзначалися значним рівнем складності, що було обумовлено об'єктивними факторами (рис. 3.1). Внаслідок цього упродовж останнього десятиліття масштаби кредитної підтримки реального сектору економіки суттєво знизилися (особливо за кредитами в іноземній валюті), що позначилося на динаміці виробництва, обсягах валового внутрішнього продукту та добробуті суспільства загалом [50, с. 12].

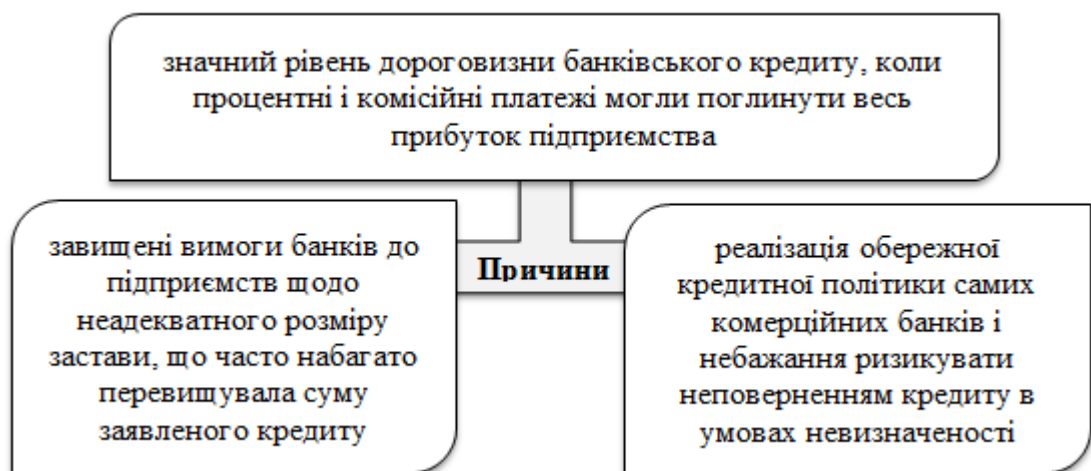

Рис. 3.1. Причини гальмування розвитку кредитування реального сектору економіки в довоєнний час (розроблено за [50])

Внаслідок цього упродовж останнього десятиліття масштаби кредитної підтримки реального сектору економіки суттєво знизилися (особливо за кредитами в іноземній валюті), що позначилося на динаміці виробництва, обсягах валового внутрішнього продукту та добробуті суспільства загалом.

Щодо переробної промисловості, то у контексті дослідження науковцями [51] проаналізовано залежність між динамікою банківського кредитування нефінансових корпорацій та промисловим виробництвом, перш за все переробною промисловістю. Для цього на рис. 3.2 наведено точковий графік – діаграму розсіювання.

На основі аналізу наведеної на рис. 3.2 регресійної моделі автори [51] дійшли до висновку, що у 2010–2021 рр. незважаючи на те, що коефіцієнт

кореляції склав 0,58 (свідчення існування зв'язку), не відбулося значних позитивних змін у структурі й ефективності розподілу кредитних ресурсів на користь переробної промисловості. Зокрема, при суттєвій її частці у кредитному портфелі банків, відповідні індекси фізичного обсягу мають спадну динаміку, що свідчить про низьку інвестиційну віддачу кредитних ресурсів, а також про недостатню ефективність їх розподілу між галузями реального сектору економіки України [51].

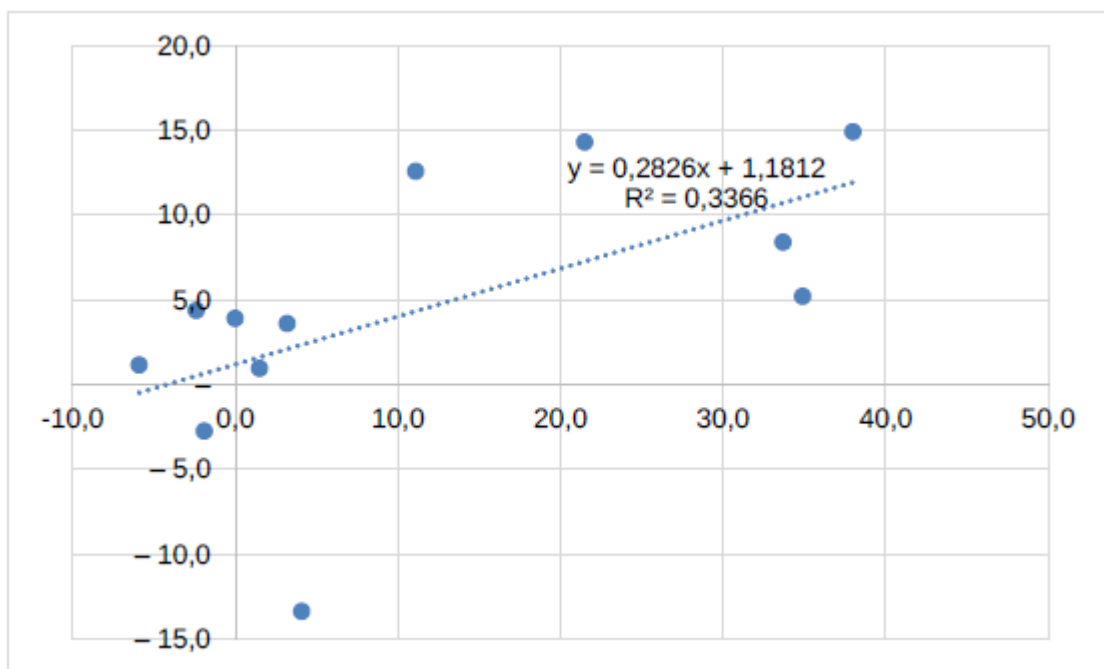

Рис. 3.2. Залежність між динамікою банківського кредитування нефінансових корпорацій та індексами фізичного обсягу валової доданої вартості переробної промисловості в Україні 2010–2021 рр. ([51])

Отже, науковці М.І. Крупка, Д.В. Ванькович, М.І. Кульчицький основними перешкодами на шляху активізації банківського кредитування нефінансових корпорацій в Україні, в тому числі промислових підприємств вважають наступне (рис. 3.3).

Сучасні реалії економіки країни показали, що оголошення воєнного стану на території України та розпочата активна фаза бойових дій зумовили економічний спад ділової активності більшої частини бізнесу.

Як свідчать дані НБУ, у 2022 році майже всі вітчизняні банки скоротили свою кредитну активність, коли старі кредити гасилися активніше

порівняно з видачею нових. Така ситуація зумовила скорочення загального кредитного портфеля банківської системи.

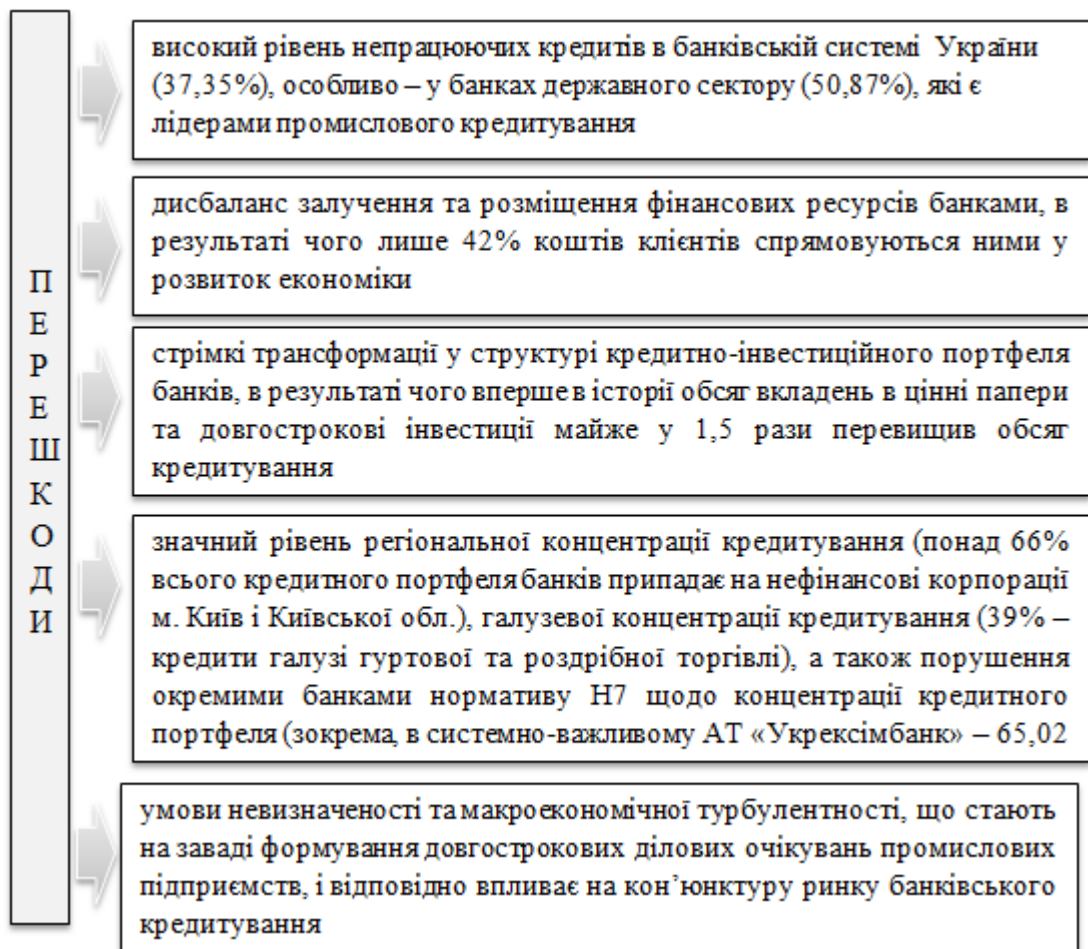

Рис. 3.3. Основні перешкоди на шляху активізації банківського кредитування нефінансових корпорацій в Україні на сучасному етапі (розроблено за [51])

Незважаючи на відносне зростання величини кредитного портфеля за останні два роки та пом'якшення вимог НБУ до оцінювання банками величини кредитного ризику (рис. 3.4) не слід забувати про чинники девальвації національної валюти та розгортання інфляційної спіралі, що суттєво нівелює ефект незначного номінального зростання кредитних вкладень банків в економіку.

За великим рахунком можна стверджувати, що у 2022 р. банківське кредитування зросло передусім за рахунок державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». Найактивніше кредитуванням бізнесу під час війни

займалися державні банки, які працювали в межах програма «Доступні кредити 5-7-9%», метою якої є розвиток підприємництва, збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високо технологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій, а також сприяння створенню нових робочих місць та підприємств, поверненню трудових мігрантів до України [52, с. 165].

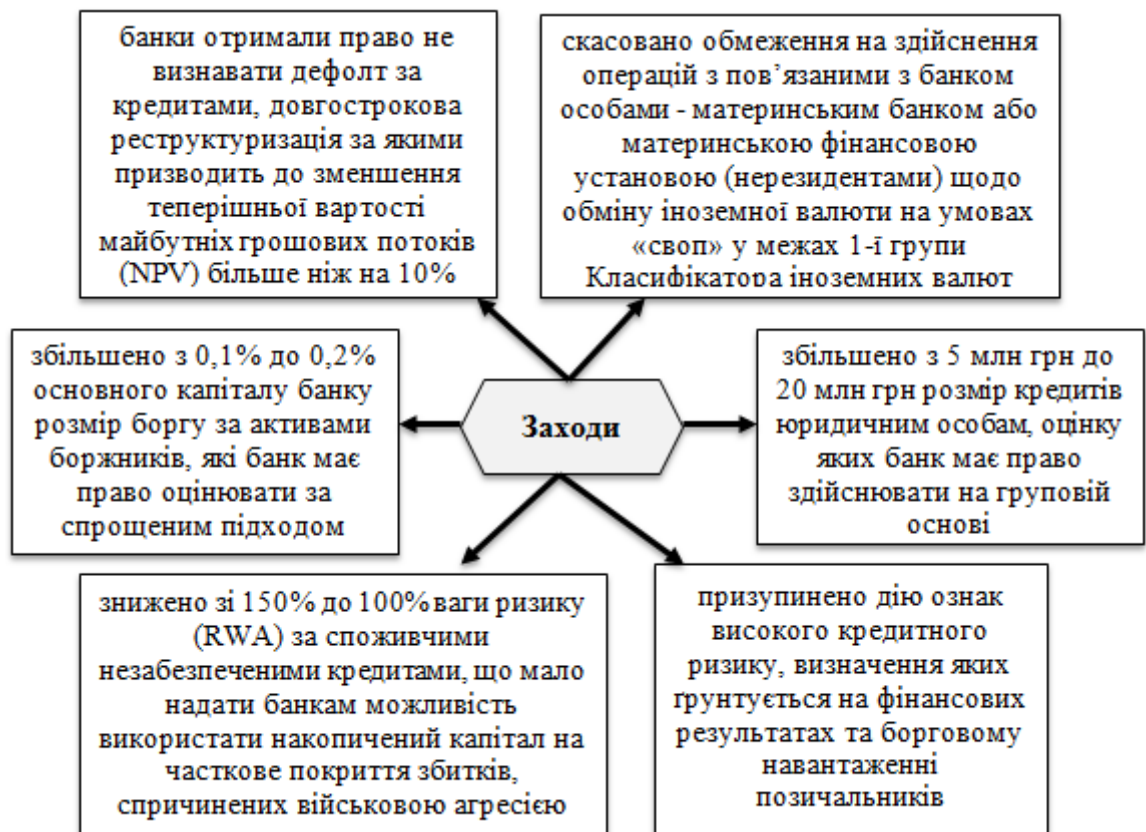

Рис. 3.4. Заходи НБУ щодо пом'якшення вимог до оцінювання банками величини кредитного ризику (розроблено за [42])

У програму «Доступні кредити 5-7-9%» додано мету оформлення кредиту - підтримка бізнесу у воєнний час, розширено кредитування аграрного сектору - додано мету щодо підтримки посівної кампанії, а також додано мету - відновлення зруйнованого бізнесу, за умови його релокації. Більше того, згідно з цією програмою, будь-який бізнес мав можливість отримати кредит під 0% і така ставка має діяти впродовж військового стану в Україні та ще 30 днів після закінчення війни, а в наступні місяці запроваджується ставка у 5%. Щоправда серед негативних тенденцій

розвитку програми варто відзначити практично повну відсутність кредитування на інвестиційні цілі. А обмеження для великих підприємств максимальної суми кредитування за програмою «5-7-9» у розмірі 60 млн грн часто недостатньо не лише для інвестиційних проектів, а й для поповнення оборотних коштів [50, с. 15].

Важливо акцентувати, що в останні роки в розвинених країнах світу має місце актуалізація питання щодо забезпечення балансу в імплементації фінансової та промислової політики. Такий стан речей зумовлений назрілою необхідністю втручання держави у функціонування вільного ринку з метою провадження відповідної сучасним світовим викликам промислової політики.

Пereймаючи кращий закордонний досвід, Україна як держава із банкоцентричною економікою має, передусім, спрямовувати зусилля на активізацію і покращення якості кредитування банками пріоритетних і стратегічно-важливих галузей економіки, що є однією із передумов успішної післявоєнної відбудови та підвищення рівня національної безпеки.

Повертаючись до кредитування лікero-горілкової галузі занадто, що для того, щоб відбувався подальший активний розвиток галузі, необхідно зробити кроки щодо поліпшення умов кредитування відповідних підприємств, а саме:

1. Удосконалення законодавства. Для того, щоб банки могли надавати позики лікero-горілковим підприємствам, необхідно удосконалити законодавство, зокрема відносно порядку видачі ліцензій та регулювання цін на алкогольну продукцію. Це дозволить банкам точніше оцінювати ризики і надавати кредити під більш сприятливі умови.

2. Зменшення процентних ставок. Для того, щоб стимулювати підприємства до розвитку, банки можуть знижувати процентні ставки на кредити. Це може забезпечити доступніші кредити для лікero-горілкових підприємств, зокрема для маленьких та середніх підприємств.

3. Розробка та запровадження спеціальних податкових пільг для підприємств лікero-горілкової промисловості, які інвестують у модернізацію

та розвиток своїх виробництв. Це дозволить залучити додаткові інвестиції у галузь та підвищити конкурентоспроможність українських виробників.

4. Підтримка держави. Створення державної програми підтримки малих та середніх підприємств у лікero-горілчаній промисловості. Це може включати надання грантів і субсидій на розвиток виробництва, поліпшення якості продукції та її просування на ринку.

З розділу 3 можна зробити наступні висновки:

1. Для удосконалення і підвищення якості оцінки кредитоспроможності позичальників, у тому числі виробників і дистриб'юторів лікero-горілчаних виробів необхідно розвивати цифровізацію банківських процесів, оскільки кредитування є одним із основних джерел доходу комерційного банку, а кредитний ризик - один з основних ризиків, з яким стикається банк.

2. Щодо розвитку кредитування лікero-горілчаної галузі, то пропонуються наступні заходи:

1) Удосконалення законодавства.

2) Зменшення процентних ставок.

3) Розробка та запровадження спеціальних податкових пільг для підприємств лікero-горілчаної промисловості, які інвестують у модернізацію та розвиток своїх виробництв.

4) Підтримка держави.

Цілеспрямована підтримка держави завдяки доступним програмам і політиці НБУ щодо пом'якшення умов кредитування є важливим заходом з підтримки функціонування вітчизняної економіки, що сприятиме відновленню та зростанню усіх галузей реального сектору економіки, у тому числі виробництву та реалізації лікero-горілчаної продукції.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного в роботі дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Щодо теоретичних основ банківського кредитування.

1) Банківське кредитування виступає як послуга, що надається у процесі економічних комунікацій на ринку, і яка виникає якщо існують кредитори-посередники (банки), які мають позикові ресурси (тимчасово вільні кошти клієнтів) та застосовують ці кошти для надання додаткових позик іншим своїм клієнтам та позичальникам (підприємства, держава, фізичні особи), які формують з банком кредитні договори та приймають зобов'язання сплачувати визначену плату у вигляді відсотків, а також державний регулятор кредитного ринку (Центробанк). Відмітимо, що необхідною складовою банківського кредитування виступає комплекс ресурсного, законодавчого, інституційного й інформаційного забезпечення.

2) Кредитні операції реалізуються банківськими установами згідно з наявними кредитними ресурсами. Основними джерелами формування кредитних ресурсів банків виступають власні, запозичені та залучені кошти

3) В Україні структурою, яка регулює механізм банківського кредитування виступає Національний банк України. Здійснення кредитних операцій регламентується Законами України, Постановами Кабміну та НБУ, внутрішніми нормативними актами банківської установи.

4) Однією з вирішальних умов надання кредиту позичальнику є оцінка банком його кредитоспроможності. Кредитоспроможність є комплексною характеристикою, яка використовується для опису взаємодії позичальника та кредитора в межах кредитного договору.

У світовій банківській практиці не існує єдиного підходу до оцінки фінансових показників для визначення кредитоспроможності. Існує низка методик, які відрізняються за складом та кількістю показників, що використовуються.

2. Щодо оцінки особливостей кредитування підприємств лікеро-горілчаної галузі.

1) Проведений аналіз сучасного стану ринку алкогольних напоїв визначив, що попри всі складнощі та шалений вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, вітчизняні підприємства продовжують не лише працювати в межах країни, а й нарощувати виробництво та виходити на міжнародні ринки

2) Дослідники вважають, що брак необхідних обсягів кредитування лікеро-горілчаних підприємств визваний складним процесом отримання кредитів, відсутністю гарантій погашення кредиту, високими процентними ставками, а також тим, що дані підприємства не завжди готові до відповідальної поведінки в умовах кредитування. Проблеми галузі пов'язані також і з загальною тенденцією стану корпоративного кредитування в Україні.

3) Динаміка темпів росту банківських кредитів в переробну промисловість України за досліджуваний період відповідала темпам росту кредитів, наданих нефінансових корпораціям за усіма галузями до кінця 2021 року, зменшення темпів зростання кредитування переробної промисловості в воєнний період визвано пріоритетом надання кредитів перш за все в стратегічні галузі економіки України.

4) Лікеро-горілчана галузь є складовою харчової промисловості. Аналіз п'яти банків, які є активними кредиторами реального сектору економіки показав, що найбільший обсяг наданих кредитів у харчову промисловість за досліджуваний період спостерігається у АТ «Ощадбанк». Другим по розміру зазначених кредитів по стану на початок поточного року є ПУМБ. ПУМБ наростив обсяги кредитування харчової промисловості за досліджуваний період в чотири рази. Значно зросли обсяги кредитів підприємствам даної галузі від АТ КБ «ПриватБанк». Також удвічі збільшив кредитування харчової промисловості АБ «Південний».

5) Якщо ж розглядати загальний обсяг кредитування підприємств харчової промисловості по досліджуваним банкам, то можемо спостерігати тенденцію до поступового зниження надання позикових коштів в дану галузь. З 2017 року по 2023 рік досліджувані банки знизили обсяг кредитів в харчову промисловість на 42%, при зростанні загального кредитного портфеля на 7%.

6) В кожному з досліджуваних банків частка кредитів, наданих підприємствам харчової промисловості має не велику частку у порівнянні з іншими. Найбільша частка кредитів в харчову промисловість серед інших галузей реального сектору економіки України надана АТ «Ощадбанк» (7,3% станом на початок 2024 року), яка скоротилась в два рази за досліджуваний період, найменша – в АТ «Укрексімбанк» (1,3%), яка за досліджуваний період не змінилась, також не змінилась частка даних кредитів і в АТ КБ «ПриватБанк» (2,1% від загального обсягу). Вдвічі зросла частка даних кредитів в АТ «ПУМБ» (з 1,8% станом на кінець 2017 року до 4,0% станом на початок 2024 року) та 1,5 рази в АБ «Південний» (з 1,6% станом на кінець 2017 року до 2,5% станом на початок 2024 року).

7) Частка кредитів, наданих в харчову промисловість в цілому в п'яти досліджуваних банках складає станом на початок 2024 року 3,8% і знизилась в два рази починаючи з 2021 року. Умовно припускаємо, що такий відсоток кредитних вкладень в підприємства харчової промисловості може поширюватись і в цілому на банківську систему, 2,5 відсотка з яких припадає на кредитування лікєро-горілочної галузі (виходячи зі структури реалізації). Таким чином можна зробити висновок, що кредитування лікєро-горілочної галузі банками України здійснюється дуже незначними обсягами в порівнянні з іншими галузями реального сектору економіки.

8) Не зважаючи на те, що харчова промисловість входить в склад стратегічно важливих для економіки України в воєнний період галузей, обсяги кредитування підприємств даної галузі мають тенденцію до зниження

(у тому числі і в виробництво лікєро-горілочної продукції), що потребує розробки заходів щодо рішення даної проблеми.

9) В роботі досліджено кредитоспроможність одного з великих постачальників лікєро-горілочних напоїв в роздрібну торгівлю України – ТОВ «ІНГ-ТРАНС». ТОВ «ІНГ-ТРАНС» є підприємством оптової торгівлі, яке має на території України 10 філій. ТОВ «ІНГ-ТРАНС» постачає алкогольні напої в великі роздрібні торгові мережі, здійснює зовнішньоекономічну діяльність з країнами Європи. Є дистриб'ютором відомих алкогольних виробників. Біля 60% реалізації підприємства припадає на лікєро-горілочні вироби. Підприємство користується банківськими кредитами в оборотні кошти для здійснення своєї статутної діяльності. ТОВ «ІНГ-ТРАНС» є постійним клієнтом АТ «ОПТ Банк», має бездоганну кредитну історію.

10) АТ «ОПТ Банк» здійснює оцінку кредитоспроможності своїх клієнтів за внутрішньою методикою. Дана методика передбачає його проведення шляхом аналізу кількісних та якісних показників. Отриманий розрахунок інтегрального показника кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС» свідчить, що він входить до діапазону значень, який відповідає першому класу позичальника. Дані результати демонструють високий рівень кредитоспроможності підприємства, що свідчить про те, що при необхідності залучення коштів фінансовий стан ТОВ «ІНГ-ТРАНС» дозволить виконати перед банком свої зобов'язання та вчасно повернути не лише кредитні кошти, а й банківські відсотки за їх користування. Аналіз якісних показників ще раз підтверджує високий рівень кредитоспроможності ТОВ «ІНГ-ТРАНС».

3. Щодо вдосконалення кредитування лікєро-горілочної галузі в Україні.

1) Для удосконалення і підвищення якості оцінки кредитоспроможності позичальників, у тому числі виробників і дистриб'юторів лікєро-горілочних виробів необхідно розвивати цифровізацію банківських процесів, оскільки

кредитування є одним із основних джерел доходу комерційного банку, а кредитний ризик - один з основних ризиків, з яким стикається банк.

2) Щодо розвитку кредитування лікєро-горілочної галузі, то пропонуються наступні заходи:

А) Удосконалення законодавства. Для того, щоб банки могли надавати позики лікєро-горілочним підприємствам, необхідно удосконалити законодавство, зокрема відносно порядку видачі ліцензій та регулювання цін на алкогольну продукцію. Це дозволить банкам точніше оцінювати ризики і надавати кредити під більш сприятливі умови.

Б) Зменшення процентних ставок. Для того, щоб стимулювати підприємства до розвитку, банки можуть знижувати процентні ставки на кредити. Це може забезпечити доступніші кредити для лікєро-горілочних підприємств, зокрема для маленьких та середніх підприємств.

В) Розробка та запровадження спеціальних податкових пільг для підприємств лікєро-горілочної промисловості, які інвестують у модернізацію та розвиток своїх виробництв. Це дозволить залучити додаткові інвестиції у галузь та підвищити конкурентоспроможність українських виробників.

Г) Підтримка держави. Створення державної програми підтримки малих та середніх підприємств у лікєро-горілочній промисловості. Це може включати надання грантів і субсидій на розвиток виробництва, поліпшення якості продукції та її просування на ринку.

Цілеспрямована підтримка держави завдяки доступним програмам і політиці НБУ щодо пом'якшення умов кредитування є важливим заходом з підтримки функціонування вітчизняної економіки, що сприятиме відновленню та зростанню усіх галузей реального сектору економіки, у тому числі виробництву та реалізації лікєро-горілочної продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малиновська І. О. Сутність активних операцій комерційних банків. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2017. №6. С. 145 - 152
2. Національний банк України офіційний сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення 14.03.2024)
3. Владика Ю., Бегченкова А. Кредитні операції банків та кредитна лінія. *Економіка та суспільство*. 2023. №49. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-24> дата звернення 14.03.2024)
4. Стороженко О.О., Гірченко Т.Д., Шейко О.П. Кредитні операції банків на сучасному етапі економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 52-2. С. 128 - 133
5. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Затверджено Постановою правління Національного банку України від 30.06.2016 р. № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звернення: 15.03.2024)
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Редакція від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.03.2024).
7. Сухарський В.С. Економічний словник-довідник. Тернопіль: Богдан, 2002. 328 с.
8. Спьяк Г.І., Фаріон Т.І. Облік і аудит у банках. К.: Атіка, 2004. 328 с.
9. Сирота А.І. Поняття «банківська операція» та «кредитна операція». Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2014. Випуск 4. Том 2. С. 127-130.
10. Воробець Л.В. Поняття банківського кредиту та кредитних операцій банку. *Право України*. 2002. № 12. С. 62-65.

11. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках України. К.: КНЕУ, 2001. 636 с.
12. Коваленко В.В. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку. Одеса : АТЛАНТ, 2015. 217 с.
13. Цивільний кодекс України. Редакція від 02.11.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 04.03.2024).
14. Козлов В.П. Удосконалення механізму банківського кредитування в Україні на основі клієнт-орієнтованої моделі. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск № 34. URL:DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-66> (дата звернення: 16.03.2024).
15. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2121-14/sp:max25/ed20150401/stru> (дата звернення: 16.03.2024).
16. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1734-19> (дата звернення: 16.03.2024).
17. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 р. № 898-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text> (дата звернення: 16.03.2024).
18. Про фінансовий лізинг: Закон України від 04.02.2021 р. № 1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text> (дата звернення: 16.03.2024).
19. Про заставу: Закон України від 02.10.1992 р. №-2654-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2654-12> (дата звернення: 16.03.2024).
20. Про затвердження Положення про Кредитний реєстр Національного банку України: Постанова НБУ від 04.05.2018 р. № 50 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0050500-18#Text>(дата звернення: 16.03.2024).
21. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затверджене постановою Правління Національного банку України від 30.06.2016 р. № 351 URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16> (дата звернення: 21.02.2024)

22. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: положення, затверджене постановою Правління Національного банку України від 11.06.2018 р. № 64. (редакція від 07.06.2019 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18> (дата звернення: 14.03.2024)
23. Банківське право України : навч. посібн. / Ковалів М. В., Єсімов С. С., Назар Т. Я. та ін. Львів : СПОЛОМ, 2023. 256 с.
24. Прянишникова М. В. Узагальнення підходів до трактування сутності поняття «кредитоспроможність». *Наукові праці НДФІ*. 2019. №2 (87). С. 67-75.
25. Дайнеко Я. В. Сущность понятия «кредитоспособность». *Потенциал современной науки*. 2015. №3 (11). С. 205-209
26. Стецюк П. А., Гудзь О. Є. Управління кредитоспроможністю підприємства: теоретичні та практичні аспекти. *Облік і фінанси*. 2014. №3 (65). С. 110-116
27. Зінченко О. А., Святенко С. В., Марчукова В. С. Узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності категорії «кредитоспроможність». *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки*. 2013. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_1_23 (дата звернення: 28.02.2024).
28. Вовчак О., Меда Н. Модернізація підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників банків. *Вісник Національного банку України*. 2013. №12. С. 11-15
29. Виговський В. Г. Визначення кредитоспроможності в економічній літературі: оцінка підходів. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2013. №2 (64). С. 206-212.
30. Погріщук Г. Б., Волощук Р. Є. Кредитоспроможність позичальника: зміст і критерії оцінки. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип 17. Т.1. С. 190 - 204

31. Смолева Т. М. Сучасні методи оцінки кредитоспроможності позичальників банками України. *Финансы, учет, банки*. 2014. Вып. 1. С. 241-245.
32. Abu Karsh, Sharif M., and Suleiman M. Abbadi. "Methods of Evaluating Credit Risk used by Commercial Banks in Palestine." *International Research Journal of Finance and Economics*, no.. 111, 2013, pp. 146-159.
33. Ринок алкогольної продукції в Україні: роки військові. *Comments.ua*. URL: <https://money.comments.ua/ua/article/economy/rinok-alkogolnoi-produkcii-v-ukraini-roki-viyskovi-718650.html> (дата звернення: 18.03.2024).
34. Офіційне Інтернет-представництво державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 25.02.2024 р.)
35. Державна митна служба. Офіційний сайт. URL: <http://customs.gov.ua/> (дата звернення 18.03.2024 р.)
36. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. (дата звернення 18.03.2024 р.)
37. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального : Закон України від 11.07.1996 № 481/95-ВР: URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80#Text>.(дата звернення 18.03.2024 р.)
38. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів : Закон України від 06.12.2018 № 2639-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-19#Text>. (дата звернення 18.03.2024 р.)
39. Про затвердження Правил виробництва коньяків України : Наказ від 27.12.2018 № z0875-18 / Міністерство аграрної політики. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0875-18/ed20210305#Text>. (дата звернення 18.03.2024 р.)

40. Зайченко К.С., Болховська А.П. Сучасний стан та тенденції розвитку ринку алкогольних напоїв в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2 (104). С. 101 – 109
41. Кретов Д., Лагункін Д. Кредитування в лікєро-горілчаній промисловості: аналіз проблем та можливості покращення. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. №154. С. 70–73.
42. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL: www.bank.gov.ua (дата звернення 25.02.2023 р.)
43. Офіційний сайт АТ КБ «ПриватБанк». URL: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost> (дата звернення 21.03.2023 р.)
44. Офіційний сайт АТ «Ощадбанк». URL: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist> (дата звернення 21.03.2023 р.)
45. Офіційний сайт АТ «Укрексімбанк». URL: <https://www.eximb.com/ua/bank/financial-information/financial-report/> (дата звернення 21.03.2023 р.)
46. Офіційний сайт АТ «Перший український міжнародний банк». URL: <https://about.pumb.ua/finance> (дата звернення 21.03.2023 р.)
47. Офіційний сайт АБ «Південний». URL: <https://bank.com.ua/reporting> (дата звернення 21.03.2023 р.)
48. Інформаційний сайт youcontrol. URL: <https://youcontrol.com.ua/contractor> (дата звернення 27.03.2023 р.)
49. Бондаренко А.Ф., Моїсеєнко М.А., Гордієнко В.П., Дутченко О.О. Оцінка кредитоспроможності позичальника комерційного банку. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2019. № 4. С. 93 – 100.
50. Дзюблюк О. Проблеми активізації банківського кредитування реального сектору економіки в умовах воєнного стану. *Вісник економіки*. 2023. № 3. С. 8 – 25
51. Крупка М.І., Ванькович Д.В., Кульчицький М.І., Банківське кредитування пріоритетних галузей економіки в механізмі реалізації фінансової політики України. *Економіка та суспільство*. 2024. №60. URL:

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-21>. (дата звернення 28.03.2023 р.)

52. Гришина Л.О., Карась П.М., Приходько Н.В. Кредитна діяльність банків України: тенденції та перспективи. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Випуск 80. С. 162 - 168

53. Іршак О. С, Лещук І. Я. Сучасний стан кредитної діяльності банків та її вплив на розвиток реального сектору економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 34. С. 145-149

54. Гасій О. В., Клименко В. І. Стан та перспективні вектори розвитку банківської кредитної діяльності в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7617>. (дата звернення 28.03.2023 р.)

55. Герасименко А. В. Банківське кредитування підприємств : економічна сутність та принципи реалізації. *Вісник університету банківської справи*. 2021. № 2(41). С. 40-48

56. Дзюблюк О. В. Інноваційні вектори розвитку банківської системи. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 3 (60). С. 8-25.

57. Довгань Л. В. Проблеми банківського кредитування в Україні. Сучасний стан та перспективи розвитку науки. 2020. Т. 1. С. 132-133

58. Зверяков М. І. Жердецька Л. В. Банківський та реальний сектори економіки України : оцінка взаємозв'язків і детермінант розвитку. *Економіка України*. 2019. № 10 (671). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2019_10_4. (дата звернення 28.03.2023 р.)

59. Кремень В. М., Кремень О. І., Гуляєва Л. П. Роль банківського кредитування у розвитку економіки України. *Проблеми економіки*. 2020. № 3(45). С. 176-183.

60. Онищенко Ю. Г. Банківська діяльність в умовах розвитку цифрових технологій. *Вісник ОНУ ім. І. Мечникова*. 2021. Т1. 23. Вип. 8(73). С. 160-165

ДОДАТКИ